

THANATOS

vol. 6 2/2017

Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry:n hallitus 2017-2018

Puheenjohtaja

Anja Terkamo-Moisio, TtT, Hoitotieteen laitos, Itä-Suomen yliopisto (anja.terkamo-moisio@uef.fi)

Varapuheenjohtaja

Ilona Pajari, Dosentti, VTT, Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto (ilona.i.pajari@jyu.fi)

Sihteeri

Elisa Morgan, TH, Uskontotiede, Helsingin yliopisto (elisa.morgan@helsinki.fi)

Taloudenhoitaja

Kirsi Kanerva, FT Kulttuurihistoria, Turun yliopisto (kirsi.kanerva@utu.fi)

Hallituksen jäsen

Mikko Kallionsivu, FT, Viestintätieteiden tiedekunta (COMS), Tampereen yliopisto (mikko.kallionsivu@uta.fi)

Hallituksen varajäsenet

Anna Huhtala, FM, tohtoriopiskelija, Historia, Tampereen yliopisto (huhtala.anna.r@student.uta.fi)

Karoliina Käpylehto, TM, tohtoriopiskelija, Kasvatustiede, Helsingin yliopisto (karoliina.kapylehto@helsinki.fi)

Thanatos toimituskunta 2017-2018

Päätoimittajat / Editors-in-chief vol. 6 2/2017

Kaarina Koski ja Ilona Pajari

Toimituskunnan jäsenet / Editors

Anna Liisa Aho (anna.l.aho@uta.fi)

Maija Butters (maija.butters@gmail.com)

Kirsi Kanerva (kirsi.kanerva@utu.fi)

Kaarina Koski (kaarina.koski@utu.fi)

Saila Leskinen (saila.hj.leskinen@gmail.com)

Riikka Miettinen (riikka.miettinen@uta.fi)

Ilona Pajari (ilona.pajari@jyu.fi)

Anna Ilona Rajala (a.rajala@brighton.ac.uk)

Johanna Sumiala (Johanna.sumiala@helsinki.fi)

Anja Terkamo-Moisio (anja.terkamo-moisio@uef.fi)

Kannen kuva / Cover photography Taitto / Layout

© Wilma Rauhanummi

Anna Ilona Rajala

ISSN 2242-6280

www.thanatos-journal.com

© Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry.

Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry. perustettiin Helsingissä 28.3.2011. Sen tarkoitus on edistää suomalaista kuolemaan liittyvää tutkimusta sekä koulutusta akateemisesta tutkimuksesta käytännön työhön. Ylläpidämme tutkijoiden ja muiden aihepiirin parissa työskentelevien välistä verkostoa, joka mahdollistaa tieteiden välisen dialogin sekä yhteistyön, esimerkiksi yhteisiä projekteja silmällä pitäen. Toivotamme kaikki alasta kiinnostuneet lämpimästi tervetulleeksi mukaan jäseneksi ja tukemaan seuran toimintaa!

Tiedotamme seuran toiminnasta verkkosivuillamme (www.kuolemantutkimus.com). Pyrimme tuomaan esille kiinnostavia ilmiöitä, tapahtumia sekä julkaisuja. Tervetuloa myös seuran Facebook -sivuille keskustelemaan ja seuraamaan alan toimintaa.

Thanatos on Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry:n oma vertaisarvioitu, monialainen ja tieteellinen verkkolehti, joka ilmestyy kahdesti vuodessa. Ensisijainen julkaisukieli on suomi. Artikkeleita otetaan vastaan myös ruotsin ja englannin kielellä. Kielentarkistuskulut ovat kirjoittajan vastuulla. Käytämme toimitustyössä ulkopuolisia asiantuntijoita (refereitä). Thanatoksella on Julkaisufoorumin luokitus numero 1.

Thanatos pyrkii edistämään kuolemantutkimuksen eri alojen välistä vuoropuhelua tarjoamalla mahdollisuuden poikkitieteelliseen keskusteluun. Seura toivottaa tervetulleiksi julkaisuehdotuksia artikkeleista kirja-arvioihin, tutkimuspapereista konferenssi-raportteihin sekä vapaamuotoisempia kirjoituksia, kuten kolumneja ja elokuva-arvosteluja. Pyrkimyksenämme on laajentaa tiedon mahdollisuuksia perinteisten tieteellisten rajojen ylitse sekä tiedottaa erilaisista alaan liittyvistä ilmiöistä ja tapahtumista.

Sisällys:

Pääkirjoitus

- Ilona Pajari**
Kuolemantutkimuksen kansalliset rajat 3

Artikkeli

- **Tanja Virta, Marja Kaunonen ja Anna Liisa Aho**
Henkirikosuhrien läheisten suru sekä selviytymistä edistävät ja estävät tekijät 6

Research reports

- Romany Reagan**
‘Thoughts on Mourning’ Audio Walk Exploring Mourning Heritage and Death Positivity
in a Victorian Garden Cemetery 50
- Kira Onipko**
The Brief History of Russian Obituary 83

Book review

- David Feinstein**
To Hell and Back: A Dangerous Memoir
A Guided Tour of Hell: A Graphic Memoir by Samuel Bercholz (Boulder, CO: Shambhala
Publications, 2016) 95

Kolumni

- Ilona Pajari**
Kuolemakonferenssien monialainen tulevaisuus 102

Kuolemantutkimuksen kansalliset rajat

Ilona Pajari

Jyväskylän yliopisto

Päättynyt vuosi 2017 on ollut Suomen itsenäisyyden satavuotisjuhlavuosi. Olemme saaneet seurata, ja joskus osallistuaakin, kun kansallista menneisyyttä ja nykyisyyttä on luodattu satavuotisen historian valossa.

Moni erityisen suomalaiseksi luulemamme ilmiö on osa suurempaa kansainvälistä kehitystä - aivan kuten Suomen sisällissota vuonna 1918 oli osa ensimmäisen maailmansodan aiheuttamaan kuohuntaa tai Suomen kohtalot toisessa maailmansodassa osa maailmanpalon leiskuntaa. Tämä ei muuta jokaisen ihmisen tuntemusten henkilökohtaisuutta tai paikallisyhteisöjen kokemuksellista perintöä, mutta yksinomainen kansallinen katse kiinnittää helposti huomiota eri asioihin kuin laajempi näkökulma.

Televisiossa on viime vuosina pyörinyt mielenkiintoisia sarjoja, kuten ”Suomi on ruotsalainen” ja ”Suomi on venäläinen”. Suomalaisen kuolemankulttuurin juuria löytyykin niin idästä kuin lännestä. Vahva luterilainen perinne liittyy Suomen muihin pohjoismaihin; ortodoksinen perinne koskee erityisesti tämän uskontokunnan edustajia, mutta siihen on myös totuttu vertaamaan maan enemmistön tapakulttuuria. Kuolemankulttuurimme kansainvälisyys on kuitenkin tätä laajempaa.

Pyrkimys uudistaa hautausmaita 1800-luvulta alkaen oli kansainvälinen virtaus, joka liittyi niin ajan hygieni-ajatteluun kuin kuolemasuhteen yleiseen länsimaiseen muutokseen. Kaikkialla tavalla tai toisella tapahtunut maallistuminen muutti näkemystä

siitä, mitä kuolema ihmiselämässä merkitsee. Psykologiset tulkinnat surusta ja kuolemasta eivät ole millään lailla vain suomalainen keksintö. Populaarikulttuuri on tuonut eri maiden kuolemanrituaalit jokaiseen olohuoneeseen; on joskus jopa kiusallista, että suomalaiset tuntevat amerikkalaisten hautaustoimistojen toimintatavat paremmin kuin kotimaiset.

Thanatos on alusta saakka ollut lähtökohtaisesti kansainvälinen julkaisu. Syynä tähän ei ole ainoastaan tekijöiden kunnianhimo tai halu levittää suomalaista kuolemantutkimusta maailmalle, vaan tieteen kansainvälisyys itsessään. Mikään ala ei voi olla vain kansallista ja palvella ainoastaan suomalaisia tarpeita ja tavoitteita. Kaikilta aloilta ei voi vaatia dynaamista innovointia vientiteollisuuden hyväksi, mutta jokaisen alan on oltava tietoinen siitä, mitä vastaavien aiheiden tutkijat muualla puuhaavat.

Tässäkin *Thanatoksen* numerossa käsitellään niin koti- kuin ulkomaisia kuolemankulttuureja. Tanja Virran, Marja Kaunosen ja Anna Liisa Ahon artikkeli henkirikoksen uhrien läheisten surusta vahvistaa kansainvälisissä tutkimuksissa saatuja tuloksia siitä, miten väkivaltainen kuolema vaikeuttaa suremista. Suomalaisena erikoisuutena voi kenties pitää sitä, että erityisiä ongelmia tiedonsaannissa viranomaisilta ei havaittu, vaikka oikeusprosessin pitkittyminen koettiin erittäin raskaana. Henkirikokset ovat Suomessa harvinaisia, mutta niiden aiheuttamat seuraukset läheisille ovat yleistettävissä myös laajemmin.

Kuolemankulttuurin kehitys avoimesta kuolemasuhteesta kuoleman kieltäväksi, ja jälleen kuolemanyönteiseksi (*death positivity*) on kansainvälisesti mielenkiintoinen. Romany Reaganin raportti hautausmaakävelyistä ja niiden hyödyntämisestä oman kuolemasuhteen työstämisessä on esimerkki kansainvälisestä virtauksesta, joka ei vielä sellaisenaan ole tullut laajemmin tunnetuksi Suomessa. Suomalaiset, opastetut hautausmaakerrokset keskittyvät usein hautausmaiden paikallis- ja kulttuurihistoriallisiin arvoihin. Luonnollisesti jokainen osallistuja kokee ne omalla tavallaan ja hyödyntää niitä omiin tarpeisiinsa nähden.

Kira Onipkon tutkimusraportti venäläisistä ja neuvostoliittolaisista muistokirjoituksista luotaa kiinnostavasti sekä kansallista perinnettä, että muuttuvan yhteiskuntamuodon vaikutuksia siihen. Eri maissa muistokirjoituksilla on hyvin erilaisia funktioita: ne voivat olla perheen kirjoittamia ja melko henkilökohtaisia, tai, kuten Suomessa, useimmiten henkilön julkiseen elämään keskittyviä. Tässä voimme kenties nähdä suomalaisen kuolemankulttuurin yhteyden venäläiseen, joskin nopeita yleistyksiä vertailevan tutkimuksen puutteessa on varottava.

Käsillä oleva numero on toimituksellisista syistä sisällöltään määrällisesti tavallista niukempi, mutta toivottavasti ei vähemmän antoisa. Pyrimme jatkossakin pitämään yllä julkaisun tieteellistä tasoa, kansainvälisyyttä ja keskustelevaa suhdetta niin koti- kuin ulkomaiseen kuolemankulttuuriin. Kiitämme jälleen lehden kirjoittajia, arvioijia ja toimituskuntaa ansiokkaasta työrupeamasta ja toivotamme hyvää alkavaa vuotta 2018.

Henkirikosuhrien läheisten suru sekä selviytymistä edistävät ja estävät tekijät

Tanja Virta

Tampereen yliopistollinen sairaala

Marja Kaunonen

Tampereen yliopisto

Anna Liisa Aho

Tampereen yliopisto

Abstrakti

Henkirikoksen uhrina kuolee Suomessa vuosittain keskimäärin 95 henkilöä. Yhtä henkirikoksen uhria jää suremaan useita perheenjäseniä, ystäviä ja läheisiä. Henkirikoksen jälkeen läheisten suru on traumaattista ja pitkäkestoista. Yli puolet läheisistä kärsii yhdestä tai useammasta psyykkisestä häiriöstä jopa 10 vuotta menetyksen jälkeen. Sen vuoksi heidät tulee huomioida henkirikoksen sekundaarisina uhreina.

Tämä tutkimus on osa Tampereen yliopiston surututkimushanketta. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata henkirikosuhrien läheisten surua sekä heidän selviytymistään edistäviä ja estäviä tekijöitä. Tutkimusaineisto kerättiin elektronisella lomakkeella ja haastatteluiden avulla. Tutkimukseen osallistui 34 läheistä, joista kolme haastateltiin teemahaastatteluin. Tutkimusaineisto analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä.

Läheisten suruun liittyi traumaattista surua ja surusta särkymistä. Traumaattiseen suruun sisältyi voimakkaita tunteita, kokonaisvaltaista surukipua ja kiintymyssuhteen ylläpitämistä. Suru oli luonteeltaan aaltoilevaa. Surusta särkyminen ilmeni kadotettuna elämänilona ja elämässä selviytymisen vaikeutena, mutta toisaalta myöhemmin myös eteenpäin suuntautumisena.

Läheisten surussa selviytymistä edistivät oikeanlaisen tuen saaminen, sisäiset vahvuustekijät ja menetyksen myötä uudistuminen. Tukea

saatiin läheisiltä, ammattihenkilöiltä ja omasta yhteisöstä. Itsensä suojeleminen, omien luontevahvuuksien hyödyntäminen ja aktiivisena pysyminen edistivät selviytymistä. Menetyksen myötä uudistuminen ilmeni kokemuksena yhteydestä surmattuun, uuden realiteetin muodostumisena ja hyvyyden näkymisenä omassa elämässä.

Selviytymistä esti murhetaakan kantaminen. Läheiset kärsivät emotionaalisesti, jäivät surunsa kanssa yksin ja joutuivat yhteisöissään sosiaalisesti leimatuiksi. Oman surunsa ohella he huolehtivat surevista läheisistään. Lisäksi ammattihenkilöiden huono kohtaaminen ja elämänkohtaloiden kasaantuminen estivät läheisten selviytymistä. Läheiset kokivat elämän perustan järkkymistä, joka ilmeni arjessa selviytymisen vaikeuksina ja talouden epävakautena. Kuoleman julkinen riepottelu, raskas oikeudenkäynti ja tekijän olemassaolo aiheuttivat mielen uudelleen haavoittumista.

Tutkimustulokset luovat ymmärrystä läheisten surusta ja selviytymisestä henkirikoskuoleman jälkeen. Läheiset hyötyisivät erityisesti surun käsittelemiseen ja arjessa pärjäämiseen kohdennetusta tuesta. Tuloksia voidaan hyödyntää terveydenhuollon ja vertaistukitoiminnan kehittämisessä sekä henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksessa.

Avainsanat: henkirikos, läheiset, suru, selviytyminen

Tutkimuksen lähtökohdat ja aiempi tutkimus

Henkirikos on usein harkittu (Ganpat ym. 2011; UNODC 2011), mutta joskus myös harkitsematon (Smit ym. 2012) yksilöön kohdistuva väkivaltarikos, jonka seurauksena uhri kuolee (Rikoslaki 21/1995; Lehti & Kivivuori 2013). Henkirikosten seurantajärjestelmän (Lehti 2017) arvion mukaan Suomessa tapahtui vuonna 2016 yhteensä 82 henkirikosta. Vuosina 2006–2015 väkivallan uhrina kuolleita oli Suomessa vuosittain keskimäärin 95 henkilöä (Tilastokeskus 2016¹) eli noin kaksi henkilöä 100 000 asukasta kohden (Lehti & Kivivuori 2013; Tilastokeskus 2016; Lehti 2017). Vaikka yksittäisiin henkilöihin kohdistuvan henkirikollisuuden määrä on Suomessa

¹ ICD-10 X85-Y09 ja Y87.1

laskusuuntainen, se on väkilukuun suhteutettuna yhä Euroopan unionin kahdeksanneksi korkein ja keskimääräistä korkeampi myös kaikki Euroopan maat huomioiden. Suomen väkilukuun suhteutettuna korkea henkirikollisuuden taso on selitetty keski-ikäisten työttömien miesalkoholistien poikkeuksellisen korkealla rikollisuustasolla. (Lehti 2017.)

Yhtä henkirikoksen uhria jää suremaan useita perheenjäseniä, ystäviä tai muita läheisiä (Murphy 1996; Jacobs ym. 2016). Henkirikoskuolema aiheuttaa lisäkuormaa läheisten selviytymiselle, sillä väkivaltarikoksesta johtuviin kuolemantapauksiin sisältyy erityistä traumaattista surua. Esimerkiksi luonnonkatastrofiin verrattuna toisen ihmisen aiheuttama kuolema on tahallisempi hyökkäys ihmisen henkeä kohtaan ja se traumatisoi uhrin läheisiä emotionaalisesti (Armour 2006; Simpson & Coté 2006; Morrall ym. 2011). Henkirikoksen kautta tapahtuneessa menetyksessä kuolema on tapahtunut luonnottomasti (Baliko & Tuck 2008; Johnson 2010; Johnson 2012), väkivaltaisesti (Currier ym. 2006; Lichtenthal ym. 2013), umpimähkäisesti (Kübler-Ross & Kessler 2006), epäoikeudenmukaisesti (Kübler-Ross & Kessler 2006) ja tarkoituksettomasti (Currier ym. 2006).

Henkirikos on kuolintapana äkillinen ja yllättävä, minkä vuoksi läheiset voivat prosessoida menneisiin tapahtumiin liittyviä asioita hyvinkin pakonomaisesti ja pääsemättä pois negatiivisten ajatusten muodostamasta kehästä (van der Houwen ym. 2010a). Väkivaltaisen menetyksen prosessointi on hankalaa, sillä siihen liittyy myös uhrin kuolinhetkeen liittyvän kärsimyksen muisteleminen (Steeves & Parker 2007; Alarcão ym. 2008; Lichtenthal ym. 2013). Tästä johtuen kuolemaan ja uhriin liittyvä muistelutyö on ahdistavaa tai läheinen ei kykene muistelutyöhön lainkaan. Lisäksi suruprosessiin keskeisesti liittyvä merkityksen löytäminen kuolemalle voi estyä, mikäli rikosta ei saada ratkaistuksi esimerkiksi rikoksen tekijän löytymiseen liittyvistä syistä. (Armour 2002; Murphy ym. 2003; Alarcão ym. 2008; Steeves & Parker 2007.)

Traumaattisesta kuolintavasta johtuen henkirikosuhrien läheisillä esiintyy pidemmällä

aikavälillä menetykseen liittyviä negatiivisia ajatuksia, surun tunteen voimistumista ja masennusoireita (van der Houwen ym. 2010a). Henkirikoksen jälkeen läheiset kärsivät usein ahdistuneisuudesta, masennuksesta, posttraumaattisesta stressihäiriöstä, komplisoituneesta surusta sekä alkoholi- ja huumausaineriippuvuudesta (Asaro 2001). Lisäksi he voivat kokea erilaisia menetykseen liittyviä negatiivisia tunteita kuten vihaa, ärtyneisyyttä (Asaro 2001; Armour 2002) ja pelkoa (Armour 2002). Posttraumaattiset, negatiiviset oireet lisäävät myös henkirikosuhrien läheisten kuolleisuutta (Asaro 2001). Läheisten avun tarve tulee huomioida varhaisessa vaiheessa, sillä esimerkiksi masennusoireisto voi estää läheisiä hakeutumasta ammattiavun piiriin (Williams & Rheingold 2015).

Henkirikoskuolemasta johtuen läheiset joutuvat usein median ahdistelemiksi (mm. Baliko & Tuck 2008; Johnson 2012; Sharpe ym. 2012-2013). Kuoleman tapahduttua henkirikoksen seurauksena läheiset myös leimaantuvat muiden silmissä poikkeaviksi, sillä suurin osa henkirikoksista tapahtuu tuttavapiirissä ja usein sitä selittää alkoholi (Lehti 2017). Henkirikoskuoleman tuoman stigman myötä läheiset kokevat sosiaalisen verkostonsa katoamista. (Armour 2003; Steeves ym. 2007; Bailey ym. 2013a.) Lähipiiriltä saatu tuki koetaan riittämättömänä ja vääränlaisena (Steeves & Parker 2007; Baliko & Tuck 2008), eivätkä läheiset halua jakaa suruaan muille häpeän ja arvostelun kohteeksi joutumisen pelosta johtuen (Bailey ym. 2013a). Kuitenkin oman kokemuksen jakaminen auttaa surussa selviytymisessä (Baliko & Tuck 2008) kun taas puhumattomuus estää selviytymistä ja säilyttää menetyksen tuomaa henkistä taakkaa (Steeves & Parker 2007; Sharpe & Boyas 2011; Sharpe ym. 2012-2013). Terapeuttisen ja henkisen tuen saamisen nimenomaan muilta saman kokeneilta henkilöiltä on koettu edistävän läheisten selviytymistä (Wellman 2014).

Henkirikosuhrien läheisiin liittyvää tutkimusta on tehty vähän, joten heidän auttamistyössään on jouduttu soveltamaan tutkimustietoa liittyen muihin kuolintapoihin (Armour 2002). Erityisesti yksittäisten henkirikosten uhrien omaisten surua ja selviytymistä on tutkittu Suomessa vähän. Henkirikoksen sekundaarisina uhreina

omaiset kokevat olevansa huonossa asemassa verrattuna esimerkiksi suuronnettomuuksien ja joukkomurhien uhreihin ja omaisiin ja näiden saamiin kohdennettuihin erityispalveluihin. (Poijula 2010.)

Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata henkirikosuhrien läheisten surua ja selviytymistä. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaista henkirikosuhrien läheisten kokema suru on?
2. Mitkä tekijät edistävät läheisten selviytymistä henkirikoskuoleman jälkeen?
3. Mitkä tekijät estävät läheisten selviytymistä henkirikoskuoleman jälkeen?

Tutkimuksen tavoitteena on luoda ymmärrystä läheisten surusta ja selviytymisestä henkirikoskuoleman jälkeen. Tutkimuksesta saatua tietoa voidaan hyödyntää henkirikosuhrien perheiden ja läheisten auttamistyössä, terveydenhuollon ja vertaistukitoiminnan kehittämisessä sekä henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksessa.

Tutkimuksen toteuttaminen

Aineiston keruu

Tutkimuksesta tiedotettiin internetin suljetuilla keskustelupalstoilla (Facebookin suljetuissa vertaistukiryhmissä) sekä Huoma ry:n jäsenpostituslistalla. Tutkimusaineisto kerättiin elektronisen lomakkeen (e-lomake) ja haastatteluiden avulla. E-lomakkeeseen vastasi yhteensä 34 henkirikosuhrien läheistä lokakuusta 2014 syyskuuhun 2015

mennessä. E-lomakkeen taustamuuttujakysymyksissä tiedusteltiin osallistujan ikää, sukupuolta, perhetilannetta, terveydentilaa sekä koettuja sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia henkirikoskuoleman jälkeen. Lisäksi kysyttiin osallistujan suhdetta surmattuun sekä surmatun perhetilannetta. Henkirikokseen liittyen osallistujilta kysyttiin menehtyneiden lukumäärää, kuolintapaa, langetetun tuomion laatua ja pituutta sekä saatuja vahingonkorvauksia. Lisäksi e-lomake sisälsi kolme avointa kysymystä, joissa läheistä pyydettiin kuvailemaan kokemaansa surua sekä selviytymistään edistäviä ja estäviä tekijöitä. Halutessaan läheinen sai jättää yhteystietonsa mahdollista tutkimushaastattelua varten. Haastatteluiden järjestämistä varten päätutkija oli yhteydessä osaan läheisistä sähköpostitse ja puhelimitse.

Tutkimuskohteena olevan ilmiön kuvailun syventämiseksi e-lomakkeeseen vastanneista läheisistä teemahaastateltiin kolmea läheistä, joista kaikki olivat naisia. Haastatteluiden teemat perustuivat e-lomakkeen kysymyksiin. Haastattelut kestivät 1–2 tuntia ja ne toteutettiin haastateltavien kotona heille sopivana ajankohtana. Ennen haastattelua läheisiltä kysyttiin suullinen suostumus haastatteluun osallistumisesta sekä lupa haastattelun nauhoittamiseen. Lisäksi heitä muistutettiin oikeudestaan keskeyttää haastatteluun osallistuminen. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Haastattelujen aikana tutkija teki omia muistiinpanoja ja tarkkaili haastateltavien jaksamista (eleitä, itkuherkkyyttä, vireystilaa) arvioidakseen mahdollista haastattelun keskeyttämistarvetta. Haastattelun päätteeksi keskusteltiin läheisten sen hetkisestä voinnista. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Tutkimukseen osallistujat

Tutkimukseen osallistuvilla tuli olla omakohtainen kokemus läheisen henkirikoskuolemasta (Kylmä & Juvakka 2007). Tutkimukseen osallistui 34 henkirikosuhurin läheistä, joista naisia oli 30. Läheisistä kaikki olivat suomalaisia ja iältään 24–71-vuotiaita. Lähes kaikille läheisille henkirikoskuolema oli tullut ilman

ennakkovaroitusta (n = 32) ja läheisistä kaksi oli saanut ennakkovaroituksen läheisensä kuolemasta muutamaa tuntia ennen kuolemaa. Henkirikoksesta oli tutkimukseen osallistumiseen mennessä kulunut vähintään neljä kuukautta ja enintään 25 vuotta.

Henkirikosuhrit olivat iältään 1-58-vuotiaita. Uhrit olivat lapsia (n = 13), avio- tai avopuolisoja (n = 5), vanhempia (n = 6), sisaruksia (n = 8), siskonlapsia (n = 2), ex-puoliso (n = 1) tai uhrin tuttava (n = 1). Henkirikoksien tekotapoja olivat teräaseella vahingoittaminen (n = 19), pahoinpitely (n = 8), kuristaminen (n = 7), ampuminen (n = 4), hukuttaminen (n = 4), ajoneuvolla yliajaminen (n = 2) ja myrkyttäminen (n = 1). Usein uhrien kuolemaan johtaneet vammat oli aiheutettu useita eri tekotapoja käyttäen.

Uhrien lukumäärä vaihteli yhden (n = 32), kahden (n = 1) ja kolmen (n = 1) välillä. Henkirikoksen tekijä oli uhrin tuttava (n = 10), tuntematon (n = 7), kaveri (n = 4), aviopuoliso (n = 3), avopuoliso (n = 2), seurustelukumppani (n = 3), veli (n = 2), naapuri (n = 1) tai ex-puoliso (n = 1). Tapauksista viidessä henkirikoksen tekijä oli lopulta tehnyt itsemurhan. Lyhyin henkirikoksen tekijälle annettu tuomio oli 2 vuotta 6 kuukautta ja pisin 11 vuotta 2 kuukautta. Yhdessä tapauksessa henkirikoksen tekijää ei koskaan löydetty. Yhdessä tapauksessa tuomion sai kolmesta tekijästä vain yksi, jolloin kahta muuta tekijää vastaan nostetut syytteet hylättiin.

Aineiston analyysi

Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä, jota ohjasivat tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset. Tutkimustulosten annettiin ohjautua aineistosta käsin, jotta läheisten todelliset kokemukset surusta ja selviytymistä edistävästä ja estävästä tekijöistä saatiin esille. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Tutkimusaineisto koostui kysely- ja haastatteluteksteistä, joita analysoitiin yhtenä kokonaisuutena. Elektronisen kyselylomakkeen vastaukset tallentuivat vastaushetkellä tekstimuotoon, mutta nauhoitetun haastatteluaineiston päättökija aukikirjoitti tekstiksi.

Haastatteluista kertyi 45 sivua litteroitua haastattelutekstiä. Tutkimuskysymyksiin vastaavat alkuperäisilmaisut alleviivattiin ja kirjainkoodattiin (taulukko 1). Alkuperäisilmaisut tiivistettiin ja pelkistettiin niin, että ilmaisujen olennainen sisältö säilyi (Kylmä & Juvakka 2007). Taulukoiduista pelkistyksistä pyrittiin löytämään yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia (Kylmä & Juvakka 2007). Sisällöllisesti samankaltaiset pelkistykset värikoodattiin, ryhmiteltiin ja nimettiin omaksi alaluokakseen. Samankaltaisista alaluokista muodostettiin yläluokkia (taulukko 2). Läheisten surua kuvasi lopulta seitsemän, selviytymistä edistäviä tekijöitä yhdeksän ja estäviä tekijöitä 11 yläluokkaa. Yläluokkia ryhmittelemällä muodostettiin lopulta pääluokat. Läheisten surua kuvasi kaksi, selviytymistä edistäviä tekijöitä kolme ja estäviä tekijöitä kolme pääluokkaa. Aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn ja abstrahoinnin avulla saatiin vastaus asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Alkuperäisilmaukset	Pelkistys
h1s8 Että sehän nyt on tietysti erittäin positiivinen asia mikä on tietysti auttanut myös siinä surussa eteenpäin on se, että hän sai sen maksimituomion, minkä voi saada. Ja sitten tota niin. Että saatiin yleensä kiinni	h1s8p130 Tekijä saanut maksimituomion h1s8p131 Tekijän kiinnisaaminen
k1v10 Ensi reaktio oli helpotus; nyt se tapahtui. Enää ei tarvitse pelätä koko aikaa eikä juosta apuun. Ja kukaan ei enää hakkaa minun lastani.	k1v10p10 Lapsen kärsimysten loppuminen k1v10p11 Lapsen puolesta pelkäämisen päättyminen k1v10p12 Lapsen vapautuminen väkivallan uhrina olemisesta

Tutkijan käyttämät koodit: h=haastattelu, s=sivu, p=pelkistys, k=kysymys, v=vastaaja

Taulukko 1. Esimerkki alkuperäisilmauksien pelkistämisestä.

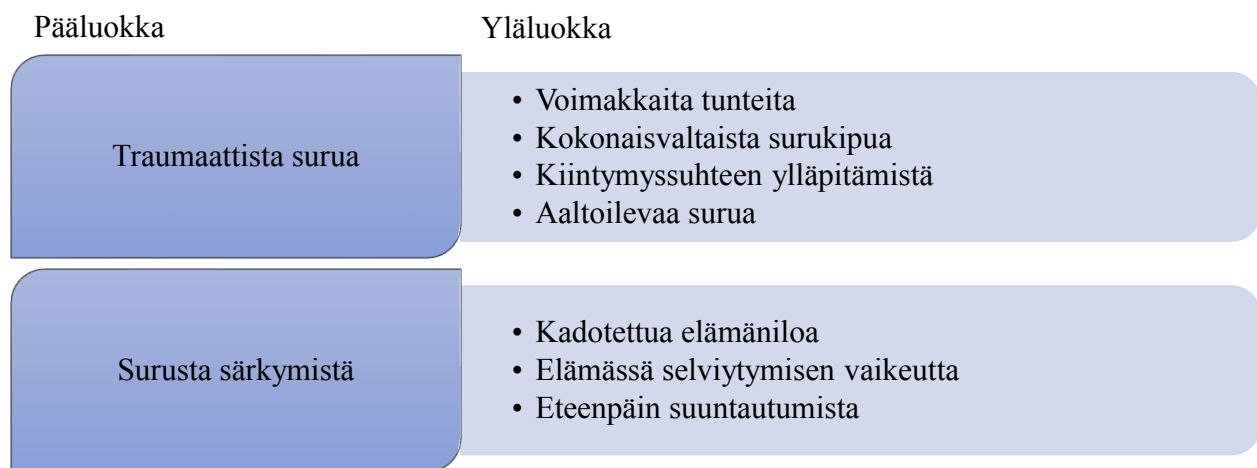
Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka
Äkillinen traumatisoituminen Ahdistus Tuska Heikentynyt psyykkinen vointi Tunne vaikeudesta hengittää Irti pääsemätön alakuloisuuden tunne Masentuneisuus Synkät ajatukset Halu kuolla	Mielen synkistyminen	Emotionaalinen kärsiminen
Asian jatkuva ajattelevuus Painajaisuudet tapahtuneesta Ahdistuminen kyvyttömyydestä käsittää surmatun kokemusta	Tapahtumien jatkuva mieleen tunkeutuminen	
Muistot yhteisestä elämästä Surmatun tavarat Videot surmatusta Kuvat surmatusta Kuvat rikospaikalta Kuvat surmatusta rikospaikalla Surmatun kokemusten ajattelevuus Surmatun oleminen kuolinhetkellä yksin Surmatun mädäntyneen ruumiin näkeminen arkussa Tapahtumien ennalta-arvaamattomuus Surmatun henki riistettiin tahallisesti Surmatun hengen riisti toinen ihminen	Muistot henkirikoksen tapahtumisesta	
Epävarmuus surmatun hengen pelastamiseksi tehdystä työstä Velvollisuudentunnosta tapahtuva haudalla käyminen Sekä surmatun että tekijän omaisena oleminen	Ristiriitaisuudessa eläminen	
Pimeän pelko Tekijään liittyvä pelko omasta turvallisuudesta Pelko lapsen huostaanotosta	Pelkotilat	
Haudalla käymättä jättämisen aiheuttama huono omatunto Surmatun isän syytökset Oman osallisuuden käsitteleminen	Syällisyys	

Taulukko 2. Esimerkki aineiston luokittelusta: *Mitkä tekijät estävät läheisten selviytymistä henkirikoskuoleman jälkeen?*

Tulokset

Henkirikosuhrien läheisten suru

Henkirikosuhrien läheisten suruun sisältyi *traumaattista surua* ja *surusta särkymistä* (kuvio 1).

Kuvio 1. Henkirikosuhrien läheisten suru henkirikoskuoleman jälkeen.

Henkirikosuhrien läheisten *traumaattiseen suruun* sisältyi voimakkaita tunteita kuten järkyttymistä, vihamielisyyttä, katkeruutta, ahdistusta, tuskaa, pelkoa, syyllisyyttä, epäuskoa ja hulluksi tulemisen tunnetta. Läheiset kokivat tunteita heti kuolinviestin saatuaan, mutta myös myöhemmin surun noustessa pintaan erilaisissa tilanteissa. Läheisten kokonaisvaltainen surun kipu sisälsi kehon reagoitua eli fyysistä kipua, tärisemistä, hengitysvaikeuksia, paniikkihäiriöitä ja syömishäiriöitä. Surukipu sisälsi myös mielen järkkymistä, joka oli psyykkistä kipua, henkistä väsymistä, apaattisuutta, henkistä romahtamista ja masennusta.

”Suru on raskas taakka, joka hidastaa ja väsyttää.”

Osana traumaattista surua läheiset ylläpitivät kiintymyssuhdettaan surmattuun. Muistoesineiden säilyttäminen ja muistoalttarin kokoaminen koettiin tärkeäksi. Surmatun ikävöinti ilmeni toiveena surmatun paluusta, kaipuuna surmatun läheisyyteen ja kaipuuna surmatun rakkautta kohtaan. Läheisten suru oli luonteeltaan aaltoilevaa ja se nousi pintaan muistopäivien, vastoinkäymisten ja unien vuoksi.

Läheisten *surusta särkyminen* ilmeni kadotettuna elämänilona ja elämässä selviytymisen vaikeutena, mutta toisaalta myöhemmin elämässä myös eteenpäin suuntautumisenä. Henkirikos koettiin epäoikeudenmukaisena kohtalona niin omaa kuin surmatun elämää kohtaan. Elämä näyttäytyi painajaismaisena ja henkirikoskuolema merkitsi pahuuden konkretisoitumista omassa elämässä. Läheisten oman elämän hajoaminen ilmeni kaiken ympärillä olevan romahtamisena ja tunteena maailman romahtamisesta. Elämä oli kaaoksellista, ja läheiset tiedostivat elämän muuttuneen täysin.

”Tuntui siltä, kuin hajoaisit palasiksi tai että kaikki ympärilläsi romahtaisi ja hajoaisi paloiksi.”

Kadotettu elämänilo ilmeni onttona elämisenä. Läheiset olivat kyvyttömiä jatkamaan omaa elämäänsä ja elämä koettiin pelkkänä olemassa olemisena, sumussa kulkemisena ja kuolleen elämisenä. He vetäytyivät yksinoloon ja poistuivat kodistaan vain pakottavasta syystä. Läheisen menetykseen liittyvä tuska ja kipeät muistot säilyivät läheisten mielissä. He joutuivat elämään henkisen taakan kanssa ja heidän surunsa oli elämänmittaista. Läheiset kokivat tulevaisuutensa menettämistä, sillä he olivat menettäneet mahdollisuuden yhteiseen tulevaisuuteen ja yhdessäoloon. He kielsivät itseltään elämästä nauttimisen ja kokivat syyllisyyttä ilosta ja nauramisesta. Välinpitämättömyys omasta itsestä ilmeni aiempaa välinpitämättömämpinä ajatuksina ja käytöksenä sekä pahimmillaan itsetuhoisina tekoina.

”.. mä kävin verta luovuttamassa hyvin aktiivisesti, ja ku tuli taas kutsu verenluovutukseen niin mä sanoin, että sitä on nyt meidän perheestä riittävästi luovutettu tän elämän aikana [naurua]!”

Läheisten elämässä selviytymisen vaikeus ilmeni univaikeuksina, muistamattomuutena ja läheisten puolesta murehtimisena. Tilanteen vaatiessa läheiset kykenivät hetkellisesti ryhdistäytymään ja hoitamaan asioitaan, mutta silti kokivat kyvyttömyyttä toimia arjessa ja suoriutua töistä.

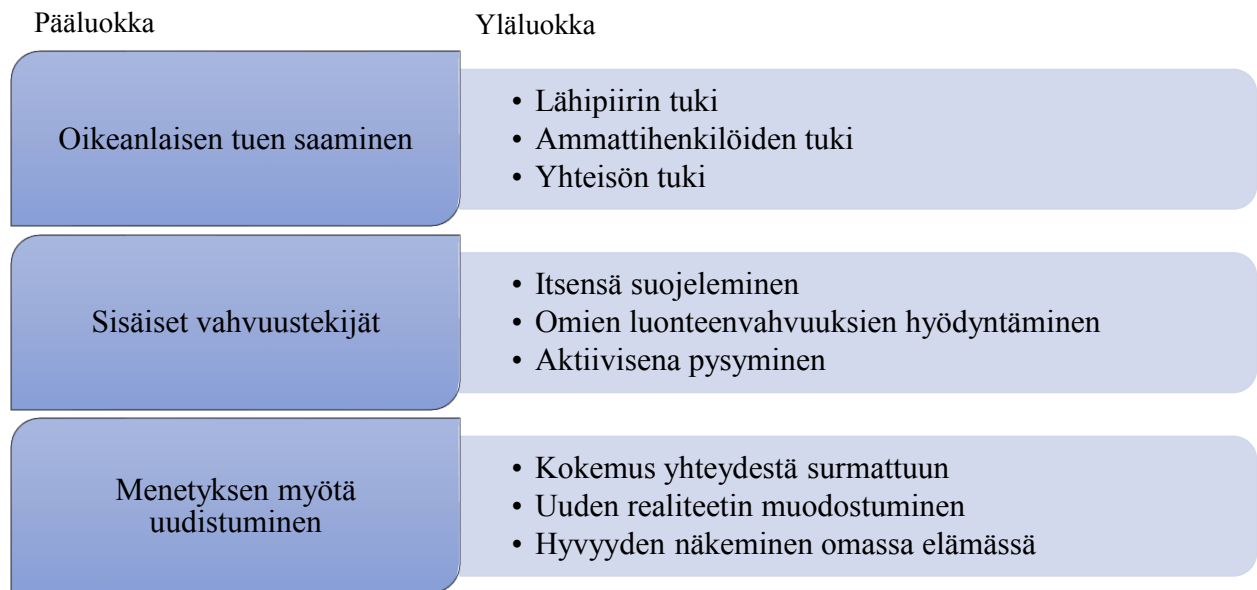
”(hautajaisista) kotiin päästyäni en nukkunut, syönyt, peseytynyt - en siis kyennyt mihinkään.”

Toisaalta läheisten surusta särkymiseen liittyi myös eteenpäin suuntautumista, joka ilmeni hiljalleen tapahtuvana menetyksen hyväksymisenä. Läheiset olivat helpottuneita surmatun kärsimysten päättymisestä ja heitä huojensi tieto siitä, ettei omilla teoillaan olisi voinut pelastaa surmatun henkeä. Tietoisuus yhteisten joulujen päättymisestä ja menetyksen lopullisuudesta olivat merkityksellisiä asioita menetyksen hyväksymisessä. Päivä kerrallaan eläessään, uutta elämää rakentaessaan ja lapsiaan tukiessaan läheiset vähitellen uudelleen kiinnittyivät elämäänsä.

”.. ei siinä oo enää mitään muuta kun yrittää päästä itte jaloilleen ja jatkaa elämää ja pikku hiljaa ja mennä vaan sekuntti kerrallaan ensin, ja sitten aika vaan pitenee ja asiat vaan etenee.”

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät tekijät

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistivät *oikeanlaisen tuen saaminen, sisäiset vahvuustekijät ja menetyksen myötä uudistuminen* (kuvio 2).

Kuvio 2. Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät tekijät.

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävään *oikeanlaisen tuen saamiseen* sisältyi lähipiirin, ammattihenkilöiden ja yhteisön tuki. Läheiset saivat tukea lähipiiriltään, kuten puolisoilta, perheeltä, läheisiltä ja lemmikkieläimiltä. Ammattihenkilöiden tukea läheiset saivat ensi-, psykiatrisen- ja terapeuttisen tuen kautta. Läheiset saivat tukea yhteisöiltään, esimerkiksi työpaikalta, vertaisilta ja yhdistysten kautta. Läheisillä oli tarve olla vuorovaikutuksessa muiden saman kokeneiden henkilöiden kanssa ja vertaistukeen osallistumalla pyrkivät hakemaan ymmärrystä omaan tilanteeseensa. Vertaistukea oli saatu Huoma ry:n seurakunnan lapsensa menettäneiden vertaistukiryhmistä.

”Minulla on ollut vertaistukija, joka on saanut minut ymmärtämään sitä kun koen että luonteeni on muuttunut. Ja olemme puhuneet paljon tästä kokemuksesta. Lisäksi herätyksen paikka, etten ole yksin, on ollut Huoman vertaistukiryhmä ja leiri.”

Läheisten selviytymistä edistävät *sisäiset vahvuustekijät* sisälsivät itsensä suojelemista, omien luonteenvahvuuksien hyödyntämistä ja aktiivisena pysymistä. Läheiset suojelivat itseään välttämällä rikospaikkaa. Väkivalloin surmatun ruumiin katsomiselta välttyminen koettiin ylimääräiseltä tuskalta suojaavana asiana. Ahdistuksen lievittämiseksi läheiset käyttivät rauhoittavia lääkkeitä, unilääkkeitä ja kannabista. Läheiset suojelivat itseään myös yksinoloon hakeutumisen, itseksensä suremisen ja harrastamisen kautta. Tapahtunutta haluttiin käsitellä yksin ilman ulkopuolisia. Mahdollisuus olla kohtaamatta muita ihmisiä koettiin hyvänä, sillä silloin oli mahdollista rauhoittua omiin ajatuksiin.

”.. oli pelastus että mulla ei ollu sitä avainta. Jos mä oisin sinne sisälle menny, en olis selvinny alussa sillä tavalla kun selvisin. Jos mä oisin X:n sieltä löytäny siinä kunnossa missä se oli.”

Läheisten selviytymistä edistävään omien luonteenvahvuuksien hyödyntämiseen liittyi velvollisuudentunto omasta selviytymisestä sekä oma aktiivisuus avun saamiseksi itselle ja perheelle. Läheiset pyrkivät myönteiseen elämänasenteeseen ja olemaan kiitollisia surmatun elämästä. Hiljalleen tapahtuvan surun merkityksen ymmärtämisen ja selviytymisen itsetutkistelun kautta he pystyivät etenemään suruprosessissaan.

”Haluanakin kantaa surua mukaan aina jollain tasolla. Nyt kun on kulunut jo pitkä aika tapahtuneesta, on parempi olla surun kanssa käsi kädessä.”

Läheiset pyrkivät pitämään kiinni arjestaan ja hoitamaan kuolemaan liittyviä velvollisuuksia. Luonnossa tekeminen, uusien elämänsisältöjen löytäminen ja uuteen kotiin muuttaminen olivat osa selviytymistä edistävää aktiivisena pysymistä.

Läheisten selviytymistä edistävään *menetyksen myötä uudistumiseen* kuului kokemus yhteydestä surmattuun, uuden realiteetin muodostuminen ja hyvyyden näkeminen omassa elämässä. Läheisille oli tärkeää palata surmatun viimehetkiin ja keskustella surmatun viimeisenä elävänä nähneiden henkilöiden kanssa. Läheiset säilyttivät muistoesineitä ja toimittivat suruun liittyviä rituaaleja. He juttelivat ja kirjoittivat kirjeitä surmatulle sekä näkivät lohduttavia unia surmatusta. Valveilla ollessaan ja unia nähdessään läheiset tunsivat surmatun läsnäoloa aistikokemusten ja ylikuonnollisten merkkien kautta. He pyrkivät elämään surmattua kunnioittavasti ja lunastamaan surmatulle tekemiään lupauksia. Läheiset muodostivat uudenlaista maailmankuvaa surmatun kuolemaan liittyvien myönteisten asioiden löytämisen, elämän epätäydellisyyden tiedostamisen ja elämän vastoinkäymisten merkityksellisyyteen uskomisen kautta. Hyvyyttä omassa elämässään läheiset kokivat saatuaan syyllisen vastuuseen teoistaan, toimimalla muiden auttajana ja lisäämällä tietoisuutta henkirikoksesta.

”.. jää niitä avoimia kysymyksiä, jolle täytyy vaan itte tehdä se ratkasu että jos haluaa niinku jaksaa jatkaa elämäänsä, niin on jonkilaiseen kompromissiin niitten asioiden kanssa päästävä, että ikinä sä et saa niihin kaikkiin vastauksia. Totuudenmukasia vastauksia.”

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävät tekijät

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä esti *murhetaakan kantaminen, elämän perustan järkkäminen ja mielen uudelleen haavoittuminen* (kuvio 3).

Päälouokka	Yläluokka
Murhetaakan kantaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Emotionaalinen kärsiminen • Ammattihenkilöiden huono kohtaaminen • Surun kanssa yksin jääminen • Yhteisössä leimatuksi joutuminen • Läheisistä huolehtiminen • Elämänkohtaloiden kasaantuminen
Elämän perustan järkkäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Arjessa selviytymisen vaikeudet • Talouden järkkäminen
Mielen uudelleen haavoittuminen	<ul style="list-style-type: none"> • Kuoleman julkinen riepottelu • Raskas oikeusprosessi • Tekijän olemassaolo

Kuvio 3. Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävät tekijät.

Läheisten selviytymistä estävä *murhetaakan kantaminen* sisälsi emotionaalista kärsimistä, joka ilmeni mielen synkistymisenä. Läheisten psyykinen vointi heikentyi sekä he kokivat ahdistusta, tuskaa ja jopa hengitysvaikeuksia. Heillä ilmeni irtipääsemätöntä alakuloisuuden tunnetta, masentuneisuutta, synkkiä ajatuksia ja halua kuolla. Tapahtumat tunkeutuivat läheisten mieleen jatkuvasti ja he näkivät painajaisunia.

”Kela, joka pyöri päässä eli kun kela loppui, se alkoi aina uudestaan.”

Henkirikoksen tapahtumisesta muistuttavat ajatukset, tavarat, kuvat ja tilanteet sekä surmatun kokemusten ajatteleva ja kuolinhetkellä yksin oleminen ahdisti läheisiä.

Oma jaksamattomuus ja oman osallisuuden käsitteleminen aiheuttivat syyllisyyttä. Läheiset tunsivat ristiriitaisuutta ollessaan epävarmoja surmatun hengen pelastamiseksi tehdystä työstä. Ristiriitaisuutta aiheutti myös sekä surmatun että tekijän omaisena oleminen. Lisäksi läheiset tunsivat pelkoa itsensä ja perheensä puolesta.

”Lisäksi lastensuojelu on vihjaillut, että jos en jätä lastani sairaalaan, niin voidaan kyllä huostaanottaaakin. Tämän sos.toimi perui kirjallisesti, mutta kammo siitä jäi. Onko lapselleni hyväksi olla jossain muualla kuin turvallisessa kodissa tai yksin hoidossa ilman minua, kun isä on jo raa'asti otettu pois.”

Läheisten selviytymistä estävä ammattihenkilöiden huono kohtaaminen ilmeni poliisin virkataidottomuutena ja eri viranomaisten väärinkohdelluksi tulemisena. Läheiset kokivat terveydenhuollon ammattihenkilöiden käytöksen vääränlaisena. Ammattiauttajien puheet tai poissaolo sovituista tapaamisista koettiin epäammattimaisena. He kokivat tullessa leimatuiksi ja sivuutetuiksi ammattiauttajien osalta.

”.. osaston lääkärin kuulustelu oli kuin joku rikollisen ristikuulustelu, jossa pyrki minut murtamaan täysin.”

Läheisten surun kanssa yksin jääminen tapahtui osin avun saannin estymisen vuoksi. Osa läheisistä suhtautui ammattiapuun kielteisesti ja kieltäytyi vastaanottamasta apua. Toisaalta osa läheisistä jäi ilman tukea yksinäisyyden, turvaverkoston puutteen tai perheenjäsenen puutteellisen tuen ja ymmärryksen vuoksi. Läheiset olivat surevina väärinymmärrettyjä ja he kokivat perheenjäsenensä vähättelevän heidän tunteitaan ja kokemustaan. Perheen sisäiseen surun piilottamiseen liittyen läheisillä ei ollut mahdollisuutta ilmaista suruaan oman perheensä keskuudessa.

”Äitini epäsuorasti välittämä ajatus siitä, että suru kuuluu vain hautajaisiin ja enintään ensimmäiseen vuoteen.”

Läheiset tulivat yhteisöissään leimatuiksi. Oman yhteisön ihmiset olivat sopimattoman uteliaita ja juorusivat tapahtumista ilkeämielisesti ja tuomitsevasti. Ihmiset ottivat heihin etäisyyttä ja jopa oma perhe unohti heidät.

”Suuri osa ihmisistä alkoi selvästi myös vältellä minua ja aihetta, moni vaivautui asiasta suuresti ja mieluummin otti etäisyyttä.”

Elämänkohtaloiden kasaantuminen hankaloitti surussa selviytymistä, sillä läheiset joutuivat suremaan useita asioita samanaikaisesti. Henkirikoskuoleman aiheuttama suru nosti pintaan aiempia traumoja ja elämässä koettuja menetyksiä. Lisäksi muut elämässä samanaikaisesti tapahtuvat vastoinkäymiset aiheuttivat murhetta elämään. Läheiset huolehtivat surevista perheenjäsenistään ja surivat heidän vuokseen. Läheiset surivat perheenjäsentensä terveysongelmien, itsetuhoisuuden ja vihamielisyyden vuoksi. Henkirikoksen myötä läheiset menettivät osan tulevaisuuttaan ja mahdollisuuden esimerkiksi isovanhemmuuteen.

Läheisten selviytymistä estävä *elämän perustan järkkyminen* sisälsi arjessa selviytymisen vaikeuksia ja talouden järkkymistä. Läheiset eivät kyenneet hoitamaan arkiasioitaan ja he kokivat suorituspainetta elämässään.

”Asioiden hoitaminen: en ymmärtänyt enää lukemaani tai pystynyt keskittymään ja silti hautaus- ja pankkiasiat piti yrittää hoitaa.”

Perinnönjaon epäonnistuminen ja kuolemasta aiheutuneet taloudelliset haasteet aiheuttivat talouden järkkymistä. Taloudellinen tilanne vaikeutui etenkin

yksinhuoltajaksi jäämisen vuoksi. Asuntolainan sekä lääke- ja lääkärikulujen yksin maksaminen, terapioiden omakustanteisuus, ulosottoon liittyvät asiat sekä saamattomat korvaukset aiheuttivat taloudellisia vaikeuksia. Jos tekijä oli ollut varaton, läheisillä ei ollut mahdollisuutta saada kärsimyskorvauksia.

Läheisten selviytymistä estävään *mielen uudelleen haavoittumiseen* liittyi kuoleman julkinen riepottelu, raskas oikeusprosessi ja tekijän olemassaolo. Tapahtuneesta uutisoitiin yksityiskohtaisesti ja sensaatiohakuaisesti. Tapahtumien vääristely mediassa, epäolennaisista seikoista uutisointi ja tekijän vankeudesta käsin julkisuuteen tuleminen koettiin loukkaavana. Oikeusprosessit kestivät pitkään ja viivästyttivät läheisten surutyötä. Vaikka oikeudenkäynteihin osallistuminen koettiin raskaana, tuli läheisten osallistua niihin useita kertoja oikeusprosessin aikana.

”Menihän siihen pari vuotta ennen kuin lopullinen tuomio tuli ja pääsi tekemään omaa surutyötä.”

Ajatus mahdollisuudesta tavata tekijä ahdisti läheisiä. Tekijän epäaidoilta tuntuvat pyrkimykset hyvittää tapahtunutta esimerkiksi teeskentelevän käytöksen tai selittämisen kautta koettiin ahdistavana. Läheisten kokemuksen mukaan tekijä pyrki olemaan vastaamatta teoistaan esimerkiksi keksimällä tuomiota lieventäviä asioita.

”.. yksi tekijöistä otti yhteyttä vankilasta ja pyysi tapaamista, jossa hän voisi pyytää anteeksi tekoaan ja selittää miksi tämä kaikki tapahtui. Minulla olisi saanut olla kysymyksiä tapahtuneesta. En kokenu hyvänä sitä minulle, koin että asian ajattelu toi minulle jo paineita ja levottomuutta.”

Tulosten tarkastelu

Henkirikosuhrien läheisten suru

Tutkimukseen osallistuneet läheiset olivat kohdanneet elämässään aiemmin muita vastoinkäymisiä, kuten esimerkiksi perheväkivaltaa. Siitäkin huolimatta he kuvailivat henkirikokseen liittyvän surunsa suurimmaksi koskaan koetuksi suruksi. Läheisten traumaattinen suru ilmeni voimakkaina tunteina, kuten järkyttymisenä, ahdistuksena, tuskana, pelkona ja syyllisyytenä. He kokivat surunsa myös fyysisenä kipuna ja muina fyysisinä oireina. Lisäksi he kokivat mielen järkkymistä psyykkisen kivun ja pahoinvoinnin muodossa. Surukipua ilmeni läheisten kuvauksissa vielä jopa 10 vuotta henkirikoskuoleman jälkeen, kuten myös Poijulan (2010) julkaisusta käy ilmi. Negatiiviset, posttraumaattiset oireet yhdistetään nimenomaan henkirikosuhrien läheisten suruun (Asaro 2001; Zinzow ym. 2011). Tässä tutkimuksessa ilmeni, että erityisesti muistopäivät, elämän vastoinkäymiset ja unet nostivat läheisten henkirikokseen liittyvää surua pintaan. Läheiset saattoivat tällöin kokea voimakasta ahdistumista, itkuisuutta, ikävää tai fyysistä kipua. Tutkimustulokset tukevat aikaisempaa käsitystä surun aaltoilevasta luonteesta (Hooyman & Kramer 2006; Kübler-Ross & Kessler 2006; Aldrich & Kallivayalil 2016). Toisaalta henkirikoksen uhrien läheiset pyrkivät tietoisesti ylläpitämään kiintymyssuhdetta surmattuun, kuten esimerkiksi Parappully ym. (2002) sekä Sharpe ja Boyas (2011) ovat tutkimuksissaan todenneet. Läheisten ikävä surmattua kohtaan oli suurta. Sen vuoksi läheiset vaalivat pienimpiäkin muistoesineitä, jotka muistuttivat heitä menetetystä rakkaastaan.

Läheisten suru henkirikoskuoleman jälkeen ilmeni myös surusta särkymisenä. Tieto henkirikoskuolemasta hajotti pohjan elämältä, jota he vielä ennen kuoleman tapahtumista olivat eläneet. Läheiset haavoittuivat sisimmästään ja joutuivat jatkamaan elämäänsä synkän tunnetaakan kuormittamana. Henkirikoksen vuoksi he yhtäkkiä löysivät itsensä ”vieraalta maalta” (Aldrich & Kallivayalil 2016). Läheisten elämä ei näyttänyt enää samanlaisena kuin ennen, vaan he kokivat elämänsä

epäoikeudenmukaisena, painajaismaisena ja toivottomana. He elivät maanpäällisessä helvetissä, oman kotinsa vankina. Läheiset tunsivat olevansa sisältä tyhjiä ja kokivat itsensä eläviksi kuolleiksi. Surusta särkymisen tunteita kokevat läheiset vetäytyivät yksinoloon. Henkirikoksen myötä heiltä katosi mahdollisuus moneen onnellisuutta tuovaan asiaan, kuten isovanhemmuuteen, joten he näkivät tulevaisuutensa entistä toivottomampana. Toisaalta läheiset myös kokivat syyllisyyttä iloitessaan asioista tai tehdessään jotakin sellaista, mistä ennen kuolemaa olivat nauttineet. He eivät välittäneet omasta turvallisuudestaan ja ilmaisivat jopa itsetuhoisia ajatuksia. Toisen ihmisen aiheuttama kuolema koettiin epäoikeudenmukaisena (Kübler-Ross & Kessler 2006) ja tahallisenä hyökkäyksenä ihmisen henkeä kohtaan (Armour 2006; Simpson & Coté 2006; Morrall ym. 2011), jonka vuoksi läheiset kokivat luottamuksen ja uskon menettämistä ihmisiin ja yhteiskuntaan. Lisäksi he kokivat olevansa väärinymmärrettyjä ja väärinkohdeltuja surijoita, minkä myös Aldrich ja Kallivayalil (2016) ovat artikkelissaan todenneet.

Surusta särkymiseen kuuluivat myös läheisten elämässä selviytymiseen liittyvät vaikeudet. Läheiset saattoivat usein sinnitellä hautajaisiin asti, mutta kokivat psyykkistä lamaantumista pian sen jälkeen. He eivät enää suoriutuneet työtehtävistään tai pystyneet toimimaan arjessa. He eivät myöskään kyenneet huolehtimaan itsestään tai perheestään, vaan usein tarvitsivat jonkun auttamaan kodin perusaskareissa, kuten ruoanlaitossa, siivoamisessa ja jopa peseytymisessä. Läheiset kokivat muistamattomuutta kuolemaan tai surun alkuaikaan liittyen, ja jälkeinpäin kuulivat muilta läheisiltä millaisia olleet pian kuoleman jälkeen. Läheiset eivät kyenneet nukkumaan, vaikka toisaalta kokivat ylitsepääsemätöntä jaksamattomuutta. Tämä tulos tukee aikaisempia tuloksia surevan arkielämässä toimimisesta (Parkes 1986) sekä keskittymis- ja muistihäiriöistä (Hogan ym. 1996). Läheiset surivat myös omien läheistensä surun ja menetyksen vuoksi. Heillä oli huoli perheenjäsenten jaksamisesta ja perheenä selviytymisestä. Läheisille tulisi antaa tukea ja työkaluja perheenä jaksamiseen. Esimerkiksi perheen sisäisten ristiriitaisuuksien (Lauhgon ym. 2008) ja

tunneryöppyjen (Baliko & Tuck 2008) tiedetään hankaloittavan läheisten selviytymistä, joten tunteiden työstämistä ja ilmaisua helpottavien menetelmien käyttö olisi suotavaa.

Surusta särkyminen oli jossain määrin luonteeltaan prosessinomaista, sillä siihen sisältyi myös elämässä eteenpäin suuntautumista. Suru ei siis pysynyt samana vaan muutti muotoaan ajan myötä. Tässä tutkimuksessa läheiset kuvailivat eteenpäin suuntautumistaan menetyksen vähitellen tapahtuvana hyväksymisenä ja elämään uudelleen kiinnittymisenä, mikä käy ilmi myös Aldrichin ja Kallivayalilin (2016) artikkelista. Läheisille oli merkityksellistä havaita se, ettei omilla teoillaan olisi voinut estää kuoleman tapahtumista ja että surmatun hengen pelastamiseksi oli tehty kaikki mahdollinen. Surusta särkyneinäkin läheiset pyrkivät hiljalleen luomaan uutta pohjaa elämälleen. Aldrich ja Kallivayalil (2016) ovat kuvailleet elämään uudelleen kiinnittymistä vähitellen tapahtuvana siirtymisenä kohti elämään osallistumista. Elämään uudelleen kiinnittyminen oli hidasta ja eteni pienin askelin. Läheiset kuitenkin näkivät sen välttämättömänä, mikäli halusivat jatkaa elämäänsä. Läheisiä tulisikin kannustaa tarttumaan pieniinkin elämässä tarjoutuviin mahdollisuuksiin.

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät tekijät

Läheiset saivat tukea lähipiiriltään sekä ammattihenkilöiltä. Puolisoilta, perheeltä, läheisiltä ja lemmikeiltä saadun tuen merkitys on tullut esille myös aiemmissa tutkimuksissa (Steeves & Parker 2007; Chapple ym. 2011; Sharpe & Boyas 2011). Etenkin surun alkuvaiheen tuki koettiin erityisen tärkeänä, sillä tuolloin läheiset olivat surun vuoksi emotionaalisesti kuormittuneita ja toimintakyvyttömiä. Läheiset hyötyivät kriisi- ja psykiatrisesta tuesta ja siitä, että joku totesi tilanteen ääneen. Erityisen tärkeänä pidettiin keskusteluita ja mahdollisuutta avautua asioista hyvälle ja tutulle ammattihenkilölle. Läheiset mainitsivat käyvänsä terapiassa viikoittain ja useiden vuosienkin päästä kuolemasta. Työpaikalta läheiset saivat tukea työkavereilta, työterveydestä ja työnohjauskeskusteluista. Oman työyhteisön ymmärtävä

suhtautuminen tilanteeseen helpotti työhön paluuta ja työssä jaksamista. Läheiset halusivat palata töihin melko pian, mutta oman jaksamisen kannalta tiedostivat myös sairauslomalla olemisen olevan tärkeää.

Tuloksista ilmeni, että läheiset kokivat vertaistukeen osallistumisen positiivisena asiana. Vertaistuen piiriin hakeuduttiin heti surutyön alussa, mutta myös myöhemmin elämässä. Läheisille oli tärkeää, että vertaistuki tuli nimenomaan toisilta henkirikoksen kautta menehtyneiden henkilöiden läheisiltä (Wellman 2014), eikä muulla tavoin menehtyneen läheiseltä. Vertaistukiryhmissä läheiset kokivat puhuvansa ”samaa kieltä”. Arvostuksen ja yhteenkuuluvuuden tunteen saaminen oli läheisille tärkeää. Vertaistuen kautta saatiin ymmärrystä omaan tilanteeseen ja saatiin kannustusta omaan surussa selviytymiseen. Vertaisilta saatu tuki on tärkeä selviytymistä edistävä tekijä, kuten myös Chapple ym. (2011) ja Sharpe ym. (2012–2013) ovat todenneet. Tästä syystä henkirikosuhrien läheisillä tulisi olla paikkakunnasta riippumatta mahdollisuus osallistua heille kohdennettuun ryhmä- tai yksilövertaistukeen.

Tutkimukseen osallistuneet läheiset kuvasivat useita sisäisiä vahvuustekijöitään, joita hyödyntämällä he helpottivat surussa selviytymistään. Nämä vahvuustekijät kehittyivät ja nousivat esille vähitellen surutyön edetessä. Aluksi läheiset pyrkivät suojelemaan itseään ylimääräistä tuskaa aiheuttavilta asioilta, kuten esimerkiksi välttämällä rikospaikan ja ruumiin näkemistä. Tällöin oli kyse välttämiseen liittyvästä selviytymisestä, jossa läheiset pyrkivät etääntymään stressin aiheuttajasta, välttämään vaikeiksi koettuja tilanteita ja sitä kautta rauhoittamaan itseään (Compas ym. 2001). Tietoisuus omista henkisistä vahvuustekijöistä voi edesauttaa surun käsittelemisessä ja merkitysten muodostamisessa (Murphy ym. 2003), mikä etenkin ammattihenkilöiden tulisi huomioida kohdatessaan henkirikosuhrien läheisiä.

Läheiset tiedostivat olevansa sitkeitä ja kokivat velvollisuudekseen selviytyä itsensä, mutta myös perheensä vuoksi. Tähän liittyen he ymmärsivät avun hakemisen itselleen ja perheelleen olevan surutyössä tärkeää, ja tarvittaessa todella vaativat esimerkiksi

terapiaan pääsyä. Oman selviytymispäätöksen tekemisen onkin todettu edistävän läheisten selviytymistä (Johnson 2010; Bailey ym. 2013b; Lichtenthal ym. 2013). Lisäksi arjesta kiinni pitäminen ja kaikenlainen konkreettinen tekeminen koettiin tärkeänä. Läheiset pyrkivät tekemään jo aiemmin opittuja tai aivan uusiakin asioita, jotka he kokivat mielekkäiksi ja terapeuttisiksi. Luonto koettiin erityisen terapeuttisena hengähdyspaikkana, sillä se tarjosi mahdollisuuden rauhoittavaan yksinoloon ja luonnossa tekemiseen. Parappullyn ym. (2002) mukaan miellyttävien asioiden tekeminen helpottaa läheisten selviytymistä. Näin ollen läheiset hyötyisivät terapeuttisista harrastus- ja virkistysmahdollisuuksista.

Oman selviytymisen itsetutkiskelu ja etenkin selviytymisen edistymisen tiedostaminen antoivat lohtua ja tiedon siitä, että selviytyminen oli menossa oikeaan suuntaan. Läheiset kirjoittivat kirjeitä ja päiväkirjaa, johon useiden kuukausien jälkeen palatessaan huomasivat edistyneensä surutyössään. He huomasivat oman vahvuutensa selviytyjänä etenkin, jos olivat aiemmin selviytyneet jostakin vaikeasta elämäntilanteesta (myös Baliko & Tuck 2008; Lichtenthal ym. 2013). Selviytymisen itsetutkiskelua varten läheisille tulisi tarjota heille sopivia terapiamuotoja. Läheisiä tulisi rohkaista omien ajatusten ja tunteiden ilmaisemiseen sekä selviytymisen itsereflektioon yksin ollessaan tai vertaisryhmissä, sillä puhumattomuuden on todettu säilyttävän menetyksen tuomaa henkistä taakkaa (Steeves ym. 2007; Steeves & Parker 2007; Sharpe & Boyas 2011; Sharpe ym. 2012-2013).

Surun merkityksen ymmärtäminen auttoi läheisiä suhteuttamaan omia surutuntemuksia tilanteeseensa. Läheiset alkoivat vähitellen ymmärtää surun ja selviytymisen vievää aikaa. Näin ollen he osasivat antaa aikaa surulle ja luottivat siihen, että ajan myötä ajatukset muuttuisivat myönteisimmiksi, ahdistus lievenisi ja elämä helpottuisi. Aiemmista tutkimuksista (mm. Sharpe & Boyas 2011) poiketen tähän tutkimukseen osallistuneet läheiset eivät tarkoituksellisesti pyrkineet säilyttämään sisäistä tuskaansa, vaan lähinnä halusivat muistaa surun merkityksen elämälleen. Sen vuoksi he kokivat haluavansa kuljettaa surua mukana elämässään. Surun hyväksymisen

on aiemminkin todettu olevan läheisten selviytymistä edistävä tekijä (mm. Armour 2002). Näin ollen voisi olla hyödyllistä jakaa läheisille suruun ja selviytymiseen liittyvää tietoa.

Järkyttävästä menetyksestä huolimatta läheiset vaalivat hyviä muistoja ja etsivät positiivisia puolia omasta tilanteestaan. Baliko ja Tuck (2008) ovat todenneet sekä vihasta luopumisen että anteeksiannon auttavan surussa selviytymisessä, kun taas tässä tutkimuksessa läheiset kokivat pelkästään vihasta irrottautumisen vapauttavana asiana. Läheisten selviytyminen on siis eräänlainen henkisen kasvun ja uudistumisen prosessi, kuten myös aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu (Parkes 1986; Jacob 1993; Hogan ym. 1996; Erjanti 1999; Aho 2010; Parkes & Prigerson 2010).

Tapahtumien todellisen kulun selvittäminen osoittautui henkirikosuhrien läheisten selviytymisessä tärkeäksi tekijäksi. Tähän liittyen läheiset esimerkiksi etsivät surmatun viimeksi elossa nähneitä ihmisiä ja kävivät paikoissa, joissa surmattu oli viettänyt viimeisen iltansa. Toisaalta tämä saattoi tuoda myös ahdistusta, mikäli läheinen ei tavoittanut kaikkia surmatun viimeksi nähneitä henkilöitä. Erityisen terapeuttisena koettiin surmattua viimeiseksi elävänä nähneen hoitajan kanssa keskusteleminen. Läheisille oli tärkeää tietää, ettei surmattu ollut kuollessaan yksin ja että hänen elämänsä pelastamiseksi tehtiin kaikki mahdollinen. Läheisille tulisi näin ollen antaa mahdollisuus tapahtumien prosessointiin ja merkityksen muodostamiseen, sillä sen on todettu vähentävän läheisten surun komplisoitumista (Holland ym. 2006).

Menetyksensä jälkeen läheiset ylläpitivät yhteyttä surmattuun muistelun ja suruun liittyvien rituaalien kautta, kuten myös aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esille (Armour 2003; Murphy ym. 2003; Alarcão ym. 2008). Läheisillä oli tarve elää elämäänsä surmattua kunnioittaen ja he myös tekivät lupauksen selviytymisestään surmatulle. Unien näkeminen surmatusta toi lohtua, mutta toisaalta se aiheutti myös haikeutta ja ikävän tunnetta. Unia toivottiin, sillä niiden kautta läheisille avautui mahdollisuus viettää aikaa surmatun kanssa. Unien lisäksi surmatun läsnäolon

tunteminen on läheisille tapa säilyttää yhteys surmattuun (Parappully ym. 2002). Läheiset uskoivat ja tunsivat surmatun olevan vieläkin läsnä heidän elämässään. Läheiset saivat lohtua tutuista hajuista ja toisinaan pystyivät ympäristöihin tai esineisiin liittyen aistimaan surmatun tutun tuoksun. Osoituksena kaipuusta surmatun läsnäoloon läheiset hakivat elämästään yliluonnollisia asioita ja merkkejä surmatun läsnäolosta. Hengellisyys tai jumalausko ovat aikaisempien tutkimusten mukaan tuoneet läheisille lohtua ja turvaa (Chapple ym. 2011; Sharpe & Boyas 2011; Johnson 2012; Sharpe ym. 2012-2013; Bailey ym. 2013a; Currier ym. 2013), mutta eivät tässä tutkimuksessa ilmenneet muuten kuin kuoleman jälkeiseen jälleennäkemiseen ja tuonpuoleisessa tapaamiseen uskomisen kautta. Myöskään meedion avulla tapahtuvaa yhteyden luomista surmattuun ei tässä tutkimuksessa tullut esille (vrt. Chapple ym. 2011). Tästä huolimatta tulokset vahvistavat käsitystä siitä, että yliluonnollisten kokemusten kautta tapahtuva yhteydenpito surmattuun edistää läheisten surussa selviytymistä (Johnson 2010; Chapple ym. 2011; Sharpe & Boyas 2011).

Osana surussa selviytymistään läheisille alkoi muodostua uudenlainen realiteetti. Läheiset kokivat oman rakkaan väkivaltaisen kuoleman olevan pahuuden konkretisoitumista omassa elämässä. Lisäksi läheiset tiedostivat elämän olevan epätäydellistä ja uskoivat myös elämän vastoinkäymisten olevan merkityksellisiä asioita. Tämän uuden maailmankuvan tiedostaminen auttoi surun käsittelemisessä ja elämän uudelleen rakentamisessa. Läheisiä huojensi tieto siitä, ettei surmatun puolesta tarvinnut enää pelätä, etenkin mikäli surmattu oli ollut väkivallan uhrina. Kuoleman väistämättömyyden sekä elämään jäävien avointen kysymysten hyväksyminen oli osa läheisten uudenlaista todellisuutta. Tämä vahvistaa aikaisempien tutkimusten tuloksia uudenlaisen maailmankuvan muodostumisesta (Armour 2002; Parappully ym. 2002; Baliko & Tuck 2008; Johnson 2010).

Tässä tutkimuksessa henkirikoskuoleman jälkeen läheiset kokivat entistä enemmän tarvetta nähdä hyvyttä omassa ja muiden elämissä. Esimerkiksi vertaisena toimiminen koettiin merkityksellisenä asiana. Henkirikoksen jälkeen läheiset halusivat elää

merkityksellisesti, mikä ilmeni uudenlaisena periaatteellisuutena, merkityksellisesti toimimisena ja toisten hädälle avautumisena (DeYoung & Buzzi 2003; Baliko & Tuck 2008; Bailey 2013a; Lichtenthal ym. 2013). Tässä tutkimuksessa pyrkimys oikeuden puolesta taistelemiseen ilmeni läheisten haluna olla yhteiskunnallisesti näkyviä ja pyrkimyksenä lisätä ihmisten tietoutta henkirikoksista. Tekijän saaminen vastuuseen teoistaan oli läheisille erityisen tärkeää, mikä on todettu myös muissa tutkimuksissa (Armour 2002; Murphy ym. 2003; Alarcão ym. 2008; Steeves & Parker 2007).

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävät tekijät

Läheisten surussa selviytymistä esti murhetaakan kantaminen. Läheiset kokivat emotionaalista kärsimistä, johon he eivät kokeneet saavansa oikeanlaista apua läheisiltään tai ammattihenkilöiltä. Kuoleman ennalta-arvaamattomuus ja tahallisuus sekä kuoleman tapahtuminen nimenomaan toisen ihmisen käden kautta koettiin traumatisoivana. He kokivat ahdistusta, tuskaa, pelkotiloja, syyllisyyttä, alakuloisuutta ja masentuneisuutta. Heillä oli erittäin synkkiä ajatuksia ja he ilmaisivat halunsa kuolla. Etenkin surun pitkittyessä emotionaalinen kärsiminen esti läheisiä huolehtimasta itsestään, perheestään sekä esimerkiksi palaamasta työelämään. Aiemmissakin tutkimuksissa henkirikosuhrien läheisten surua on kuvattu emotionaalisesti traumatisoivana (Armour 2006; Simpson & Côté 2006; Morrall ym. 2011), vaikuttaen läheisten psyykkiseen terveyteen (van der Houwen ym. 2010a; Zinzow ym. 2011) ja jopa kuolleisuuteen (Asaro 2001). Tämän vuoksi henkirikosuhrien läheiset tulisi huomioida henkirikosten sekundaarisina uhreina.

Väkivaltaisen menetyksen prosessointi oli läheisille hankalaa. Läheiset yrittivät hakea selvyttä asioiden todelliseen kulkuun ja ymmärtää surmatun kokemusta siinä kuitenkaan onnistumatta. Läheisillä ilmeni tapahtumien jatkuvaa mieleen tunkeutumista ja he näkivät tapahtumista painajaisunia. Heillä oli paljon negatiivisia muistoja henkirikokseen ja kuoleman väkivaltaisuuteen liittyen, eivätkä he olleet

varmoja siitä, tehtiinkö surmatun hengen pelastamiseksi kaikki mahdollinen. Surmatun kärsimyksen ajattelemisen sekä olemisen kuolinhetkellään yksin koettiin ahdistavana (Steeves & Parker 2007; Lichtenthal ym. 2013). Tutkimustulokset vahvistavat käsitystä äkilliseen ja yllättävään kuolemaan liittyvästä pakonomaisesta ja negatiivisesta ajattelutyöstä (*ruminatio*), jonka on myös osaltaan todettu voimistavan surun tunnetta ja masennusoireita (van der Houwen ym. 2010a).

Läheiset kokivat jääneensä surunsa kanssa yksin. Yksin jääminen saattoi olla osaltaan läheisen tietoinen valinta, sillä toisinaan läheiset samalla myös eristäytyivät sosiaalisesti. Tämä voi liittyä henkirikoskuolemasta johtuvaan häpeään ja poikkeavuuden tunteeseen (Armour 2002; Armour 2003; Steeves ym. 2007). Toisaalta yksin jääminen liittyi emotionaalisen kärsimisen sisältämiin tunteisiin, jonka vuoksi läheinen ei jaksanut hakea apua. Avun hakemisesta saatettiin myös pidättäytyä, mikäli läheisellä oli huonoja kokemuksia ammattihenkilöiden kohtaamisesta. Ammattihenkilöiden huono kohtaaminen läheisten selviytymistä estävänä tekijänä tulikin selkeästi esille tuloksissa. Tämän vuoksi henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksen tarvetta tulisi kartoittaa ja tarjota koulutusta henkirikoskuolemista aiheutuvaan suruun liittyen. Koulutuksen ja tiedon jakamisen tulisi ulottua myös poliiseihin, sillä tässä tutkimuksessa läheiset kuvasivat ammattihenkilöistä etenkin poliisien toiminnan vääränlaisena, tahdittomana ja epäammattimaisena. Läheiset kokivat tulevansa sivuutetuksi ja leimatuksi myös terveydenhuollossa, joten koulutuksen tarpeen kartoittaminen tulisi ulottaa myös terveydenhuollon työntekijöihin.

Läheisten terapian tarve tulisi huomioida ja terapiaan hakeutumisen kynnyksen tulisi olla mahdollisimman matala. Mielensterveysongelmista etenkin masentuneisuuden on todettu olevan esteenä avun saamiselle. Masennuksesta kärsivät läheiset kokevat ammattihenkilöiden kanssa tapahtuvat vuorovaikutustilanteet herkemmin negatiivisina. (Williams & Rheingold 2015.) Kenties mielensterveyspalveluiden laatua ja saatavuutta parantamalla olisi mahdollista myös madaltaa läheisten terapiaan hakeutumisen kynnyksiä. Läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden tulisi kiinnittää erityistä huomiota

omiin asenteisiin ja ennakkoluuloihin, jotka tulisi tiedostaa ja työstää niin, että terapia koetaan selviytymistä edistävänä asiana. Ammattihenkilöiden tulisi myös pyrkiä aitoon läsnäoloon sekä välttää tunkeilevaa tai tuomitsevaa lähestymistapaa.

Tässä tutkimuksessa läheisten tuki koettiin puutteellisena osin erilaisten surutapojen, empatian puutteen ja perheen sisäisen surun piilottamisen vuoksi. Läheisen halusta huolimatta surua tai menetystä ei saanut läpikäydä kotona omien perheenjäsenten kesken. Läheiset surivat myös perheenjäsentensä jaksamisen ja selviytymisen vuoksi. Tämän takia henkirikosuhrien läheiset hyötyisivät perheterapian mahdollisuudesta. Toisaalta osa läheisten perheenjäsenistä oli tässä tutkimuksessa kieltäytynyt terapiasta, mikä osaltaan esti läheisten selviytymistä. Surevan läheisen perheenjäsenten vääränlaiset odotukset surusta ja selviytymisestä voivat muuttaa surevan surukokemusta (Aldrich & Kallivayalil 2016). Tämän vuoksi läheiset hyötyisivät matalan kynnyksen avusta, kuten esimerkiksi kotikäynnein tai sähköisesti toteutetusta ammattiavusta.

Henkirikokseen liittyvä trauma nosti pintaan myös elämässä aiemmin koetut traumat, jolloin läheisten henkinen jaksaminen heikkeni entisestään. Lisäksi läheiset kokivat samanaikaisesti muitakin vastoinkäymisiä, kuten perheenjäsenen alkoholisoitumista, kuolemaa ja perheen henkistä tuhoutumista. Läheisille tapahtuvien toissijaisten menetysten ja vastoinkäymisten tiedetään vahvistavan ensisijaista, henkirikoskuolemaan liittyvää surua (van der Houwen ym. 2010b). Henkirikoksen myötä läheisten elämän perustukset romahtivat täysin, etenkin mikäli he joutuivat selviämään arkeen, työhön ja taloudellisiin ongelmiin liittyvissä asioissa yksin. Perinnönjaot saattoivat olla riitaisia, eivätkä läheiset saaneet kärsimyskorvauksia tekijän ollessa varaton. Näin ollen läheisten surussa selviytymisestä tulee entistä moniulotteisempaa ja mutkikkaampaa, kuten myös Parkes (1986) on todennut.

Läheiset kokivat leimatuksi tulemista ja sosiaalista etäännyttämistä yhteisössään, mutta myös omien läheistensä osalta. Leimatuksi tulemista pahensi pienellä paikkakunnalla asuminen ja kuoleman julkisuus mediassa. Suurempiin maihin verrattuna median

toiminta läheisten selviytymistä estävänä tekijänä voikin Suomessa nousta selkeämmin esille. Aikaisemmista tutkimuksista (DeYoung & Buzzi 2003; Alarcão ym. 2008) poiketen tämän tutkimuksen tuloksissa media koettiin pelkästään selviytymistä estävänä tekijänä. Lehdistön uutisoidessa tapahtumista läheiset kokivat lehdistön vääristelevän tapahtumia. He kokivat lehdistön yrittävän edistää myyntiään otsikoimalla tapahtumia dramaattisesti ja julkaisemalla juttuja epäolennaisista seikoista. Näin ollen henkirikoskuolema on luonnolliseen kuolemaan verrattuna hyvin julkinen ja mediassa riepoteltu tapahtuma (Baliko & Tuck 2008; Johnson 2012; Sharpe ym. 2012-2013).

Tässä tutkimuksessa läheiset eivät ilmaisseet puutetta tutkinta- ja oikeusprosessiin liittyvässä tiedonsaannissa (vrt. Armour 2002). Sen sijaan henkirikokseen liittyvä oikeusprosessi koettiin kokonaisuudessaan hyvin raskaana. Oikeusprosessit kestivät vuosia ja tuona aikana läheisten tuli osallistua niihin useita kertoja. Läheisillä oli mahdollisuus surutyöhön vasta oikeudenkäyntiprosessin päätyttyä, jolloin heidän henkisiä haavojaan ei enää julkisesti revitty auki. Läheisille oli kuitenkin tärkeää, että tekijä saa rikoksestaan mahdollisimman pitkän tuomion. Aiemmissä tutkimuksissa oikeudenkäynnin päättymisen ja tekijän tuomitsemisen on todettu olevan läheisille henkisesti vapauttavia tilanteita (Alarcão ym. 2008; Baliko & Tuck 2008).

Tekijän olemassaolo koettiin ahdistavana ja pelottavana. Tekijä saattoi pyydellä tekoaan anteeksi, valehdella tapahtumista, syyttää tapahtuneesta surmattua tai ottaa yhteyttä surmatun läheisiin esimerkiksi vankilasta käsin. Tekijän katumattomuuden tiedetään estävän läheisten selviytymistä (Laughon ym. 2008). Tässä tutkimuksessa erityisesti tekijän pyrkimykset olla vastaamatta teoistaan tai muulla lailla teeskentelevä suhtautuminen asian todelliseen, vakavaan luonteeseen koettiin äärimmäisen loukkaavana ja satuttavana. Lisäksi tekijän tapaamisen mahdollisuus ahdisti ja pelotti läheisiä. Tämän vuoksi kiinniotettuun epäiltyyn liittyviin menettelytapoihin tulisi kiinnittää huomiota. Poliisin toimintatapojen tulisi olla sellaisia, että läheiset näkisivät ja kohtaisivat tekijän vain tutkinnan ja oikeusprosessin kannalta välttämättömissä tilanteissa.

Pohdinta

Tutkimuksen eettisyys

Henkirikosuhrien läheisten surun ja selviytymisen tutkiminen vaatii eettistä pohdintaa, sillä aihe on erityisen sensitiivinen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkimuksen aihevalinta on perusteltu, sillä henkirikosuhrien läheisten surua ja selviytymistä on tutkittu Suomessa vähän (Poijula 2010). Aikaisemmin henkirikosuhrien läheisten auttamistyössä on jouduttu hyödyntämään tietoa muita surevia ihmisryhmiä koskevista tutkimuksista (Armour 2002). Tällä tutkimuksella pyrittiin täydentämään ilmiötä koskevaa tiedonaukkoa (Kylmä 2008) ja luomaan ymmärrystä nimenomaan henkirikosuhrien läheisten surusta ja selviytymisestä.

Tutkimusta tehtiin sitoutuen tutkimuseettisiin periaatteisiin, jonka johdosta hyvän tekeminen, pahan tekemisen välttäminen, oikeudenmukaisuus ja autonomian kunnioittaminen loivat eettisen pohjan tutkijan toiminnalle ja tutkimusprosessille (Kylmä 2008). Tutkimuksen lähtökohtana pidettiin sitä, että siitä koituva hyöty on suurempi kuin tutkimukseen osallistumisesta aiheutuva haitta (Länsimies-Antikainen 2008). Läheisten mahdollinen haavoittuvuus ja aiheen sensitiivisyys otettiin huomioon aineistonkeruun, analyysin ja raportoinnin aikana (Kylmä 2008; Aho & Kylmä 2012). Tutkimuksen tiedonantajat tavoitettiin Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n ja Facebookin suljettujen vertaistukiryhmien kautta. Lupa aineiston keräämiseen pyydettiin sekä Huoma ry:ltä että suljettujen keskustelupalstojen moderaattoreilta.

Tutkimusta tehtiin hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen (TENK 2012). Tutkimuksen elektronisen kyselyn saatekirjeessä tiedotettiin tutkimuksen tarkoituksesta, vapaaehtoisuudesta ja luottamuksellisuudesta. Tiedonantajilla oli mahdollisuus halutessaan olla puhelimitse tai sähköpostitse yhteydessä tutkimushankkeen johtajaan sekä itse päätutkijaan. Päätutkija vastasi läheisten sähköposteihin kertoen lisätietoa tutkimuksen tekemisen tarkoituksesta ja tulosten käyttötarkoituksesta. Tutkimukseen osallistuminen tapahtui anonyymisti, mutta halutessaan tutkimukseen osallistuva

läheinen sai jättää yhteystietonsa mahdollista tutkimushaastattelua varten. Tutkimusaiheen arkaluonteisuuden vuoksi tutkimukseen osallistuvat läheiset saivat koska tahansa halutessaan jättäytyä tutkimuksesta pois. Tässä tutkimuksessa yksi läheinen perui osallistumisensa haastatteluun kokien, että siitä olisi ollut haittaa hänen jaksamiselleen.

Haastatteluiden ajankohta ja paikka sovittiin yhdessä tutkimukseen osallistuvan läheisen kanssa. Suullinen tietoinen suostumus haastattelua varten pyydettiin läheiseltä vielä uudelleen haastattelutilanteessa. Haastateltavia läheisiä informoitiin haastattelun nauhoittamisesta. Haastattelutilanteiden jälkeen tutkija pyrki varmistumaan osallistujien jaksamisesta keskustelemalla tutkimukseen osallistumisen herättämistä tunteista. Heitä pyydettiin ottamaan yhteyttä tutkijaan, mikäli he haluaisivat lisätietoja tutkimuksesta tai mikäli he haluaisivat tehdä lisäyksiä haastatteluissa antamiinsa vastauksiin. Lisäksi heitä tiedotettiin tutkimusaineiston säilyttämisestä ja tutkimustulosten raportointiaikataulusta. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Tutkimusaineistoa käsittelevät ainoastaan tutkimusryhmä ja sen käsitteleminen tapahtui luottamuksellisesti. Nauhoitetut haastattelut, litteroidut tekstit ja vaiheittain etenevä aineiston analyysi oli tallennettuna päätutkijan salasanasuojatulle tietokoneelle. Analyysin alkaessa tiedonantajien alkuperäisilmaisuista poistettiin haastatteluissa esille tulleet surmattuihin, perheenjäseniin sekä lemmikkieläimiin liittyvät yksityiskohdat. Tutkimukseen osallistuneiden anonymiteettia suojattiin koko tutkimusprosessin ajan, eikä esimerkiksi läheisten nimiä tai sellaisia henkirikoksen tapahtumiin liittyviä yksityiskohtia, joista läheiset olisi mahdollista tunnistaa, raportoitu missään tutkimuksen vaiheessa. (Kylmä & Juvakka 2007; Aho & Kylmä 2012.)

Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on keskeistä arvioida tutkimuksella tuotetun tiedon totuudenmukaisuutta. Tämän tutkimuksen

luotettavuuden arvioinnissa käytetään laadullisen tutkimuksen yleisiä luotettavuuskriteereitä: uskottavuus, vahvistettavuus, refleksiivisyys ja siirrettävyys. (Kylmä ym. 2003; Kylmä & Juvakka 2007.)

Tutkimuksen uskottavuuden arvioinnilla viitataan tutkimuksen ja sen tulosten uskottavuuden osoittamiseen (Kylmä & Juvakka 2007) arvioiden, kuinka hyvin tutkimuksen aineisto ja analyysi kuvaavat tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (Graneheim & Lundman 2004). Tämän laadullisen tutkimuksen uskottavuutta lisäsi aineistotriangulaation (e-lomake ja haastattelut) käyttäminen aineistonkeruussa (Graneheim & Lundman 2004). Näin saatiin ilmiöstä perusteellinen ja rikas kuvaus. Tutkimusaineiston rikkautta lisäsi se, että tutkimuksen tiedonantajina oli kaiken ikäisiä aikuisia, eikä esimerkiksi pelkästään hyvin nuoria tai hyvin iäkkäitä läheisiä (Graneheim & Lundman 2004).

Aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä luotiin tutkittavaa ilmiötä kuvaava teoreettinen rakennelma, jolla pystyttiin vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin (Kylmä ym. 2003). Runsaan aineiston hahmottaminen ja analysoiminen tapahtui systemaattisesti merkityksellisten ilmaisujen koodaamisen ja taulukoinnin avulla. Analyysin paikkansapitävyyttä arvioitaessa palattiin useita kertoja aineiston alkuperäisilmaisujen pariin. Päättökija pyrki koko analyysin ajan varmistamaan, että tulokset vastaavat läheisten käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä (Kylmä & Juvakka 2007). Lisäksi tutkimuksen uskottavuutta vahvisti se, että tutkimusprosessista ja analyysistä keskusteltiin surututkimuksen asiantuntijoiden kanssa. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Tutkimuksen vahvistettavuudella viitataan koko tutkimusprosessiin ja siihen, kuinka tarkasti ja läpinäkyvästi tutkimuksen eri vaiheet on raportoitu. Tämän tutkimuksen tutkimusraportti sisältää tarkan kuvauksen tutkimusprosessista. (Kylmä & Juvakka 2007.) Tutkimusaineiston pelkistämisen ja luokitteluprosessia on kuvattu yksityiskohtaisesti tässä artikkelissa. Lisäksi artikkelin tulososioon on liitetty useita alkuperäisilmaisuja, joilla tuodaan läpinäkyvyyttä analyysiin ja siten vahvistetaan

luotettavuutta.

Refleksiivisyys tarkoittaa tutkimuksen tekijän tietoisuutta omista lähtökohdistaan tutkimuksen tekijänä (Kylmä & Juvakka 2007). Huolimatta siitä, että tutkimusryhmällä on vahva kokemus surun tutkimuksesta eri konteksteissa, tässä tutkimuksessa huomioitiin erityisesti se, että tiedonantajat olivat nimenomaan henkirikosuhrien läheisiä. Ennen tutkimusaineiston analyysia perehdyttiin kirjallisuuskatsauksena henkirikosuhrien läheisten selviytymiseen tiedostaen, ettei kansainvälisiä tutkimustuloksia voida suoraan ja ilman lisätutkimusta siirtää suomalaiseen kontekstiin. Tässä tutkimuksessa päätutkija on fokusoanut koko tutkimusprosessin ajan ilmiötä nimenomaan tutkimuksen tiedonantajien kertomusten ja kokemusten näkökulmasta. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Siirrettävyydellä tarkoitetaan tutkimustulosten siirrettävyyttä muihin vastaavanlaisiin tilanteisiin (Kylmä & Juvakka 2007). Siirrettävyyttä arvioitaessa on tärkeää pohtia kontekstin, tiedonantajien, aineistonkeruun ja analyysiprosessin kuvauksen selkeyttä (Graneheim & Lundman 2004). Tutkimuksen tiedonantajat tavoitettiin pääosin Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n kautta. Näin varmistuttiin siitä, että tiedonantajilla on omakohtaista kokemusta ilmiöstä (Kylmä & Juvakka 2007). Tutkimuksen tiedonantajien taustoja on kuvattu mahdollisen yksityiskohtaisesti säilyttäen kuitenkin anonymiteettiä. Tässä tutkimuksessa e-lomakkeeseen vastanneista läheisistä vain kolme oli miehiä, joka vaikuttaa tulosten yleistettävyyteen. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu eroja ja tiettyjä erityispiirteitä miesten ja naisten välillä (van der Houwen ym. 2010a; Aho ym. 2013), joten tuloksia ei välttämättä kaikilta osin voida yleistää miesten suruun ja selviytymiseen.

Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää laajasti yhteiskunnassamme eri ammattialoilla ja vertaistukitoiminnan kehittämisessä sekä ammattihenkilöiden koulutuksessa. Tämän

tutkimuksen pohjalta voidaan esittää seuraavia johtopäätöksiä ja suosituksia:

1. Henkirikosuhrien läheiset kokevat hyötyvänsä nopeasti saadusta ja pitkäkestoisesta tuesta. He hyötyisivät erityisesti surun käsittelemiseen ja arjessa pärjäämiseen kohdennetusta tuesta. Tuen tulisi olla helposti saatavilla, sillä henkirikoskuoleman jälkeen surmatun läheiset ovat henkisesti erittäin kuormittuneita. Yhden perheenjäsenen suru on koko perheen suru, ja sen vuoksi läheisille tarjotun tuen tulee olla sekä yksilöille että koko perheelle suunnattua.

2. Tutkimustulosten perusteella ammattihenkilöiden huono kohtaaminen voi estää avun piiriin hakeutumista ja vahvistaa suruun liittyviä negatiivisia tunteita. Ammattihenkilöiden huono kohtaaminen ilmeni epäammattillisuutena, välinpitämättömyytenä sekä jopa terapeutin yhtäkkisinä poissaoloina. Nämä asiat voivat osaltaan estää läheisiä vastaanottamasta ammattiapua ja ajan kuluessa myös heikentää läheisten ja heidän perheidensä elämänlaatua. Eri alojen ammattihenkilöt ovat merkittävässä roolissa läheisten auttamistyössä heti surun alkuvaiheessa, mutta myös vuosien päästä henkirikoskuolemasta. Tämän vuoksi henkirikosuhrien läheisten suruun liittyvän tiedon jakamista ja koulutuksen tarjoamista suositellaan kaikille niille ammattihenkilöille, jotka työssään kohtaavat henkirikosuhrien läheisiä. Lisäksi ammattiauttajien, terapeuttien ja terveydenhuollon työntekijöihin kokemuksia surevan kohtaamisesta tulisi kartoittaa ja tehdä jatkotutkimusta heidän koulutuksensa tarpeista. Jatkotutkimusta tulisi myös tehdä ammattiauttajien jaksamisen, työn kuormittavuuden ja tuen tarpeista.

3. Henkirikoskuolemaan liittyvä suru sisälsi erityisiä, väkivaltakuoleman aiheuttamia elementtejä. Tässä tutkimuksessa läheiset pyrkivät selvittämään surmatun viime hetkiä ja käymään tapahtumia läpi surmatun viimeisenä elossa nähneiden henkilöiden kanssa. Tilanteita kuvattiin vapauttaviksi. Läheisiä huojensi tieto siitä, että tekijä oli saatu kiinni ja tuomittu vankeuteen. Tutkimuksen avulla ei kuitenkaan pystytty luomaan ymmärrystä selvittämättömiin henkirikostapauksiin liittyvästä surusta. Jatkotutkimusta

tarvitaan myös selvittämättömiin väkivaltarikoksiin ja katoamisiin liittyvästä surusta ja selviytymisestä.

4. Tässä tutkimuksessa oli mukana myös läheisiä, jotka olivat sekä surmatun että tekijän läheisiä. Tuloksista kävi ilmi, että he kokivat ristiriitaisuutta ja häpeää. Tiedonantajien vastauksista ei kuitenkaan syntynyt syvällisempää kuvausta heidän suruunsa liittyen. Jatkotutkimusta tulisi tehdä myös tekijän läheisten surusta ja selviytymisestä sekä heidän tuen tarpeistaan.

5. Jatkotutkimusta tulisi tehdä niistä henkirikosuhrien läheisistä, jotka eivät ole päätyneet ammattiavun piiriin. Tässä tutkimuksessa avun saannin estyminen johtui läheisen riittämättömistä voimavaroista tai aikaisempien negatiivisten kohtaamisten aiheuttamasta haluttomuudesta hakea apua. Toisekseen joskus läheisen omat perheenjäsenet eivät halunneet hakea apua tai osallistua terapiaan. Kolmanneksi avun saanti estyi ammattihenkilöiden huonon kohtaamisen vuoksi. Läheiset myös ilmaisivat, etteivät halustaankaan huolimatta päässeet ammattiauttajalle. Jatkotutkimusta avun saannin vastaanottamisen ja estymisen syihin liittyen tulisi tehdä sekä laadullisesti että tilastollisesti.

Kirjoittajat

Tanja Virta on terveystieteiden maisteri ja sairaanhoitaja Tampereen yliopistollisessa sairaalassa. Hän kiinnostui surututkimuksesta opiskellessaan Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. Yhteystiedot: virta.tanja@gmail.com

Marja Kaunonen on terveystieteiden tohtori ja hoitotieteen dosentti. Hän työskentelee hoitotieteen professorina Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. Hänen hoitotieteen väitöskirjansa käsitteli surevien perheiden tukemista ja sen jälkeinen tutkimus on kohdistunut eri perheenjäsenten suruun, selviytymiseen ja tukemiseen läheisen kuoleman jälkeen sekä myös lapsettomuudessa tai perheenjäsenen sairastuessa. Yhteystiedot: marja.kaunonen@uta.fi

Anna Liisa Aho on terveystieteiden tohtori ja dosentti, joka työskentelee Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa, terveystieteissä. Aho on pitkään tutkinut surua, selviytymistä ja surevien moniammatillista tukemista eri näkökulmista. Aho myös kouluttaa ja luennoi aihealueesta eri alojen ammattihenkilöstöä. Yhteystiedot: anna.l.aho@uta.fi

Lähteet

Aho, Anna L, Tiina Kuismin, ja Marja Kaunonen. "Vertaistuen vaikutukset lapsen kuoleman kokeneiden vanhempien surureaktioihin." *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 50 (2013): 21-37. <https://journal.fi/sla/article/view/8560>.

Aho, Anna L ja Jari Kylmä. "Sensitiivinen tutkimus hoitotieteessä: näkökohtia tutkimusprosessin eri vaiheissa." *Hoitotiede* 24 (2012): 271-280. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1580734>.

Alarcão, Ana, Maria Carvalho, and Sandra Pelloso. "The death of a young son in violent circumstance: Understanding the experience of the mother." *Revista Latino-Americana De Enfermagem (RLAE)* 16 (2008): 341-347. doi: 10.1590/S0104-11692008000300002.

Aldrich, Holly and Diya Kallivayalil. "Traumatic grief after homicide: Intersections of individual and community loss." *Illness, Crisis & Loss* 24 (2016): 15-33. doi: 10.1177/1054137315587630.

Armour, Marilyn. "Experiences of covictims of homicide. Implications for research and practice." *Trauma, Violence & Abuse* 3 (2002):109-124. doi: 10.1177/15248380020032002.

Armour, Marilyn. "Meaning making in the aftermath of homicide." *Death Studies* 27 (2003): 519-540. doi: 10.1080/07481180302884.

Armour, Marilyn. "Violent death: Understanding the context of traumatic and stigmatized grief." *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 14 (2006): 53-90. doi: 10.1300/J137v14n04_04.

Asaro, M Regina. "Working with adult homicide survivors, part I: Impact and sequelae of murder." *Perspectives in Psychiatric Care* 37 (2001): 95-101. PMID: 15521297.

Bailey, Annette, Camille Hannays-King, Jennifer Clarke, Eleanor Lester, and Divine Velasco. "Black mothers' cognitive process of finding meaning and building resilience

after loss of a child to gun violence.” *British Journal of Social Work* 43 (2013a): 336-354. doi: 10.1093/bjsw/bct027.

Bailey, Annette, Manoj Sharma, and Michelle Jubin. “The mediating role of social support, cognitive appraisal and quality health care in black mothers’ stress-resilience process following loss to gun violence.” *Violence and Victims* 28 (2013b): 233-247. PMID: 23763109.

Baliko, Beverly and Inez Tuck. “Perceptions of survivors of loss by homicide: Opportunities for nursing practice.” *Journal of Psychosocial Nursing & Mental Health Services* 46 (2008): 26-34. PMID: 18548868.

Chapple, Alison, Chris Swift, and Sue Ziebland. “The role of spirituality and religion for those bereaved due to a traumatic death.” *Mortality* 16 (2011): 1-19. doi: 10.1080/13576275.2011.535998.

Compas, Bruce E, Jennifer K Connor-Smith, Heidi Saltzman, Alexandria H Thomsen, and Martha E. Wadsworth. “Coping with stress during childhood and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research.” *Psychological Bulletin* 127 (2001): 87-127. PMID: 11271757.

Currier, Joseph M, Jason M Holland, and Robert A Neimeyer. “Sense-making, grief, and the experience of violent loss: toward a mediational model.” *Death Studies* 30 (2006): 403-428. doi: 10.1080/07481180600614351.

Currier, Joseph M, Jesse D Mallot, Tiffany E Martinez, Charlotte E Sandy, and Robert A Neimeyer. “Bereavement, religion, and posttraumatic growth: A matched control group investigation.” *Psychology of Religion and Spirituality* 5 (2013): 69-77. doi: 10.1037/a0027708.

DeYoung, Robert and Barbara Buzzi. “Ultimate coping strategies: The difference among parents of murdered or abducted, long-term missing children.” *Omega: Journal of Death & Dying* 47 (2003): 343-360. doi: 10.2190/QYTT-GC1X-MNLX-6WLU.

Erjanti, Helena. *From Emotional Turmoil to Tranquility*. Acta Universitatis Tamperensis 715. *Väitöskirja*. Tampere: Tampere University Press, 1999

Ganpat, Soenita, Sven Granath, Johanna Hagstedt, Janne Kivivuori, Martti Lehti, Marieke Liem, and Paul Nieuwbeerta. *Homicide in Finland, the Netherlands and Sweden. A first study on the European Homicide Monitor data*. Västerås: Edita Norstedts, 2011. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152494/259_Granath_et_al_2011.pdf.

Graneheim, Ulla H and Berit Lundman. “Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness.” *Nurse Education Today* 24 (2004): 105–112. doi: 10.1016/j.nedt.2003.10.001.

Hogan, Nancy, Janice N Morse, and Maritza C Tasón. “Toward an experiential theory of bereavement.” *Omega: Journal of Death and Dying* 33 (1996): 43–65. doi: 10.2190/GU3X-JWV0-AG6G-21FX.

Holland, Jason M, Joseph M Currier, and Robert A Neimeyer. “Meaning reconstruction in the first two years of bereavement: The role of sense-making and benefit-finding.” *Omega* 53 (2006): 175–191. doi: 10.2190/FKM2-YJTY-F9VV-9XWY.

Hooyman, Nancy R and Betty J Krame. *Living through loss: Interventions across the life span*. New York: Columbia University Press, 2006.

van der Houwen, Karolijne, Margaret Stroebe, Henk Schut, Wolfgang Stroebe, and Jan van den Bout. “Mediating processes in bereavement: The role of rumination, threatening grief interpretations, and deliberate grief avoidance.” *Social Science and Medicine* 71 (2010a): 1669–1676. doi: 10.1016/j.socscimed.2010.06.047.

van der Houwen, Karolijne, Margaret Stroebe, Wolfgang Stroebe, Henk Schut, Jan van den Bout, and Leoniek Wijngaards-de Meij. “Risk factors for bereavement outcome: a multivariate approach.” *Death Studies* 34 (2010b): 195–220. doi: 10.1080/07481180903559196.

Jacob, Susan R. “An analysis of the concept of grief.” *Journal of Advanced Nursing* 18 (1993): 1787–1794. doi: 10.1046/j.1365-2648.1993.18111787.x.

Jacobs, Katie A, Ashley RP Wellman, Amanda M Fuller, Celeste P Anderson, and Samantha M. Jurado. “Exploring the familial impact of cold case homicides.” *Journal of Family Studies* 22 (2016): 256–271. doi: 10.1080/13229400.2015.1065195.

Johnson, Celeste M. “African-American teen girls grieve the loss of friends to homicide: Meaning making and resilience.” *Omega: Journal of Death and Dying* 61 (2010): 121–143. doi: 10.2190/OM.61.2.c

Johnson, Celeste M. “The loss of friends to homicide and the implications for the identity development of urban African American teen girls.” *Clinical Social Work Journal* 42 (2012): 27–40. Luettu 8.8.2013. <https://doi.org/10.1007/s10615-012-0425-y>

Kübler-Ross, Elisabeth and David Kessler. *Suru ja surutyö*. Helsinki: Basam Books Oy, 2006.

Kylmä, Jari. "Näkökohtia tutkimuseetiikasta laadullisessa terveystutkimuksessa." Teoksessa *Etiikkaa monitieteisesti: Pohdintaa ja kysymyksiä*, toimittaneet Anna-Maija Pietilä ja Helena Länsimies-Antikainen, 109–120. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 45. Kuopio: Kuopion yliopisto, 2008. Luettu 18.8.2014. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0130-8/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf

Kylmä, Jari ja Taru Juvakka. *Laadullinen terveystutkimus*. Helsinki: Edita Prima Oy, 2007.

Kylmä, Jari, Katri Vehviläinen-Julkunen, and Juhani Lähdevirta. Laadullinen terveystutkimus - mitä, miten miksi? *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 3 (2003): 609–615.

Laughon, Kathryn, Richard H Steeves, Barbara Parker, Andea Knopp, and Erika M Sawin. "Forgiveness, and other themes, in women whose fathers killed their mothers." *Advances in Nursing Science* 31 (2008): 153–163. doi: 10.1097/01.ANS.0000319565.68760.4d.

Lehti, Martti. *Henkirikoskatsaus 2017*. Katsauksia 19/2017. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2017. Luettu 6.4.2017. <http://hdl.handle.net/10138/175210>

Lehti, Martti ja Janne Kivivuori. "Henkirikokset." Teoksessa *Rikollisuustilanne 2012: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 264, 2013. <http://optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2012/esj5ICJ9/Rikollisuuskehitys.pdf>

Lichtenthal, Wendy G, Robert A Neimeyer, Joseph M Currier, Kailey Roberts, and Nancy Jordan. "Cause of death and the quest for meaning after the loss of a child." *Death Studies* 37 (2013): 311–342. doi: 10.1080/07481187.2012.673533.

Länsimies-Antikainen, Helena. "Ihmisten tutkimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä: pohdintaa tietoon perustuvasta suostumuksesta." Teoksessa *Etiikkaa monitieteisesti: Pohdintaa ja kysymyksiä*, toimittaneet Anna-Maija Pietilä ja Helena Länsimies-Antikainen, 91–108. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 45. Kuopio: Kuopion yliopisto, 2008. Luettu 18.8.2014. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0130-8/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf

Morrall, Peter, Mike Hazelton, and William Shackleton. "Homicide and its effect on secondary victims." *Mental Health Practice* 15 (2011): 14-19. <http://journals.rcni.com/doi/pdfplus/10.7748/mhp2011.11.15.3.14.c8772>.

Murphy, Shirley A. "Parent bereavement stress and preventative intervention following the violent deaths of adolescent or young adult children." *Death Studies* 20 (1996): 441-452. doi: 10.1080/07481189608252753.

Murphy, Shirley A, L Clark Johnson, and Janet Lohan. "Finding meaning in a child's violent death: A five-year prospective analysis of parents' personal narratives and empirical data." *Death Studies* 27 (2003): 381-404. doi: 10.1080/07481180302879

Parappully, Jose, Robert Rosenbaum, Leland van den Daele, and Esther Nzewi. "Thriving after trauma: The experience of parents of murdered children." *Journal of Humanistic Psychology* 42 (2002): 33-70. doi: 10.1177/0022167802421003

Parkes, Colin M. 1986. *Bereavement: Studies of grief in adult life*. 2. painos. Tavistock Publications, London.

Parkes, Colin M and Holly G Prigerson. *Bereavement: Studies of grief in adult life*. 4. painos. New York: Routledge, 2010.

Poijula, Soili. *Henkirikosuhrien perheenjäsenten selviytyminen, mielenterveys ja kokemukset tuesta ja palveluista*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö: 2010. Luettu 7.5.2013. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3037-7>

Rikoslaki 21.4.1995/578. Luku 21, 1-4 § ja 8-9 §. Luettu 20.7.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L21>

Saaranen-Kauppinen, Anita ja Anna Puusniekka. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto, 2006. Luettu 5.3.2017. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Sharpe, Tanya L and Javier Boyas. "We fall down: The African American experience of coping with the homicide of a loved one." *Journal of Black Studies* 42 (2011): 855-873. PMID: 22073426.

Sharpe, Tanya L, Sean Joe, and Katie C Taylor. "Suicide and homicide bereavement among African Americans: Implications for survivor research and practice." *Omega: Journal of Death and Dying* 66 (2012-2013): 153-172. PMID: 23472323.

Simpson, Roger and William Coté. *Covering violence: A guide to ethical reporting about victims and trauma*. 2. painos. New York: Columbia University Press, 2006.

Smit, Paul R, Rinke R de Jong, and Catrien C.J.H. Bijleveld. "Homicide data in Europe: Definitions, sources and statistics." Teoksessa *Handbook of European homicide research: patterns, explanation, and country studies*, edited by Marieke Liem and William Pridemore, 5-23. New York: Springer, 2012. doi: 10.1007/978-1-4614-0466-8_2.

Steeves, Richard, Kathryn Laughon, Barbara Parker, and Florence M Weierbach. "Talking about talk: The experiences of boys who survived intraparental homicide." *Issues in Mental Health Nursing* 28 (2007): 899-912. doi: 10.1080/01612840701493576.

Steeves, Richard and Barbara Parker. "Adult perspectives on growing up following uxoricide." *Journal of Interpersonal Violence* 22 (2007): 1270-1284. doi: 10.1177/0886260507305153.

Stroebe, Margaret. "Coping with bereavement: A review of the grief work hypothesis." *Omega: Journal of Death and Dying* 26 (1993): 19-42. <https://doi.org/10.2190/TB6U-4QQC-HR3M-V9FT>.

Stroebe, Margaret and Henk Schut. "The dual process model of coping with bereavement: rationale and description." *Death Studies* 23 (1999): 197-224. doi: 10.1080/074811899201046.

Stroebe, Margaret and Henk Schut. "The dual process model of coping with bereavement: A decade on." *Omega: Journal of Death and Dying* 61 (2010): 273-289. doi: 10.1080/074811899201046.

TENK 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Luettu 30.8.2017. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tilastokeskus. 2016. Kuolemansyyt. Tapaturmiin tai väkivaltaan kuolleet peruskuolemansyyn (122-luokkainen luokitus), iän ja sukupuolen mukaan, päihtyneet erikseen 1998-2015. Tilastokeskuksen PX-Web -tietokantahaku 2006-2015. Luettu 6.4.2017. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ter__ksyyt/060_ksyyt_tau_106.px/?rxid=25ee2b39-a24e-4213-a4fa-b89b97cabb2

UNODC. Global study on homicide 2011. Trends, contexts, data. UNODC United Nations Office on Drugs and Crime, 2011. Luettu 10.10.2014. http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Homicide/Globa_study_on_homicide_2011_web.pdf

Wellman, Ashley RP. "Grief in comparison: Use of social comparison among cold case homicide survivors." *Journal of Loss and Trauma* 19 (2014): 462-473. doi: 10.1080/15325024.2013.801306.

Williams, Joah L and Alyssa A Rheingold. "Barriers to care and service satisfaction following homicide loss: Associations with mental health outcomes." *Death Studies* 39 (2015): 12-18. doi: 10.1080/07481187.2013.846949.

Zinzow, Heidi M, Alyssa A Rheingold, Michelle Byczkiewicz, Benjamin E Saunders, and Dean G Kilpatrick. "Examining posttraumatic stress symptoms in a national sample of homicide survivors: Prevalence and comparison to other violence victims." *Journal of Traumatic Stress* 24 (2011): 743-746. doi: 10.1002/jts.20692.

Abstract

On average, 95 people die as victims of homicide in Finland each year. Several family members, friends, and other significant others grieve the loss on each homicide victim. The grief experienced after a homicide death is traumatic and prolonged. Even after ten years, more than half of the significant others suffer from one or several psychological problems, so they should be acknowledged as the secondary victims of homicide.

This study is part of the grief study project of the University of Tampere. The purpose of this study is to describe the significant others' grief and factors promoting and hindering their coping after a homicide death. The data were collected through an electronic questionnaire and by interviews. Thirty-four significant others took part in the study, and later on themed interviews were conducted with three of them. A qualitative content analysis was carried out on the data.

The significant others' grief emerged as traumatic grief and as the feeling of living a shattered life. Traumatic grief occurred in waves and included strong emotions, the sensation of being overwhelmed by grief, and the desire to maintain an attachment to the loved one. The feeling of living a shattered life manifested itself as losing one's joy for living,

and having difficulties in coping with life, but also as orientating to the future.

The coping of the significant others was promoted by receiving appropriate support from significant others, professionals, and the community. Furthermore, protecting oneself from further harm, strength of character, and pursuing an active life were recognized as individual strengths that promoted coping. Lastly, coping was promoted by the renewal of life, which consisted of maintaining a connection with the loved one, coming to terms with the new reality, and experiencing goodness in life.

By contrast, an unbearable burden of grief hindered coping. The significant others experienced emotional suffering, were alone with their grief, and felt socially stigmatized within their communities. They worried for their grieving family members, had negative encounters with professionals, and simultaneously experienced other negative life events. As the foundations of their lives were shaken, they experienced financial instability and difficulties in coping with everyday life. The publicity related to the homicide, painful court trials, and the existence of the perpetrator kept on reopening the significant others' mental wounds.

The study findings increase understanding of the significant others' grief and coping after a homicide death. The significant others would benefit from support that is specifically aimed at promoting grief processing and coping with everyday life. The findings can be utilized in developing health care and peer support activities, and when training professionals who deal with significant others after a homicide death.

Keywords: homicide, significant others, grief, coping

RESEARCH REPORT

‘Thoughts on Mourning’ Audio Walk Exploring Mourning Heritage and Death Positivity in a Victorian Garden Cemetery

Romany Reagan

Royal Holloway, University of London

Abstract

In this paper, I explore the evolution of Anglo-American mourning practices from the Victorian era, through the death-denying culture of twentieth century, to today. As a methodology for introducing these themes to visitors to Abney Park cemetery, in Stoke Newington, north London, I have crafted an audio walking practice to engage with these provocations within the space of a Victorian garden cemetery. Throughout my audio walk ‘Thoughts on Mourning’ I interweave Victorian attitudes towards death acceptance into my narrative of the contemporary turn, in certain circles, towards a more accepting view of death, termed the ‘Death Positive’ movement. This audio journey back and forth through time aims to illustrate that the contemporary ‘Death Positive’ movement is actually rooted in, and has similarities to, the Victorian ‘Cult of the Dead’. These concepts of bringing an intimacy with the processes of death back into the processes of mourning are the groundwork on which I built the premise of ‘Thoughts on Mourning’: that Victorian mourning practices help with the grief process more than contemporary death practices of commercialisation, outsourcing, and sequestering of death away from loved ones into an institutional setting. The audio walk format of ‘Thoughts on Mourning’ creates a space for visitors to engage with these themes in a private way, with the environs of the Victorian garden cemetery serving to offer an embodied engagement with death positivity concepts as they walk through the space.

In this paper, I explore the evolution of Anglo-American mourning practices from the Victorian era, through the death-denying twentieth century, to today. My site of research is Abney Park cemetery, located in Stoke Newington, north London. As a methodology for introducing these themes to visitors to the cemetery, I have crafted an audio walking practice to engage with these provocations within the space of a Victorian garden cemetery.

The practice-based element of my research is a project comprising four audio walks written and recorded between 2014 and 2017, titled ‘Abney Rambles’.¹ These audio walks were created with an aim to engage the local community of Stoke Newington, in north London, where Abney Park cemetery is located, with the cemetery and offer perspectives on what a cemetery can represent within its local community. Visitors can take these audio walks independently in their own time, which allows for a more private experience and space for personal reflection than a guided walk usually could allow. The audio walk and attending research analysed in this paper is ‘Thoughts on Mourning’, wherein I interweave Victorian attitudes towards death acceptance into my narrative of the contemporary turn, in certain circles, towards a more accepting view of death, termed the ‘Death Positive’² movement. This audio journey back and forth through time aims to illustrate that the contemporary ‘Death Positive’ movement is actually rooted in, and has similarities to, the Victorian ‘Cult of the Dead’.

I foreground the process of creating my ‘Thoughts on Mourning’ audio walk by first unpacking the development of Anglo-American society’s relationships with death. Beginning with Ernest Becker’s study of why humans have a denial of death (based on a fear of death), I look at the basis for why mourning practices are important to processing the human experience. Analysing the works of James Steven Curl, and

¹ My four audio walks through Abney Park cemetery and other side projects are available to download for free on my website <https://abneyrambles.com/>. Community feedback data on the audio walks is currently being gathered (October 2017) and analysis is ongoing.

² Further information about the Death Positive movement can be found on The Order of the Good Death website: <http://www.orderofthegooddeath.com/death-positive>

Elizabeth Hallam and Jenny Hockey, I present a picture of the values and rituals associated with Victorian mourning practices.

I continue with twentieth-century mourning practices and death-relations analysis by Philip Mellor and Jane Littlewood. Through Geoffrey Gorer's study of "The Pornography of Death" (1955) and Caitlin Doughty's memoir *Smoke Gets in Your Eyes* (2015), I further delve into what I have termed the attitudes of the twentieth century: the 'Phobic of the Dead'. I then introduce 'The Order of the Good Death' and the 'Death Positive' movement as a comparison to the 'Cult of the Dead', which offers contemporary perspectives on how to incorporate death and mourning into our current culture by their endeavours to bring this discourse out into the open.

These concepts of bringing an intimacy with the processes of death back into the processes of mourning are the groundwork on which I built the premise of 'Thoughts on Mourning': that Victorian mourning practices help with the grief process more than contemporary death practices of commercialisation, outsourcing, and sequestering of death away from loved ones into an institutional setting.

I conclude with how the Victorian setting of Abney Park cemetery informed the crafting of my audio walk mediation on mourning within the space and what a walking practice within a garden cemetery can offer the experience of this kind of reflection.

Walking Practice in the Context of a Death-Denying Culture: Historical and Contemporary Perspectives

Is death really the final taboo? Incest is a taboo. Death is 100% universal.

- John Troyer³

³ John Troyer, director, Centre for Death and Society, University of Bath, paper presentation, Death Salon 2014, personal notes from researcher.

Through my walking practice, I use the space of Abney Park cemetery as a physical reminder of death processes through the graves and monuments themselves, but also as a temporal touchstone to a time in the past (the Victorian era) when mourning practices were codified by societal ritual that gave a voice and a visual presence to grief, which gave structure to the individual experience. By addressing common twentieth- and twenty-first-century Anglo-American mourning practices, and attitudes towards dying, death, and the treatment of the corpse, I aim to illustrate that these distancing practices, that comprise the mainstream twentieth-century processes of mourning, are part of what is fuelling death denial. I posit that disconnecting from our dead, sequestering the corpse away from the bereaved, denies a final piece of closure for the living. There is a growing movement towards death acceptance called the 'Death Positive' movement, or 'The Good Death' - a movement that has much in common with Victorian views on the place of death within one's own life, family, and society before the advent of commercialisation in twentieth-century death processes.

The inspiration for my 'Thoughts on Mourning' audio walk was sparked by these observations on the evolution of approaches to death and mourning from the Victorian 'Cult of the Dead', through the twentieth-century, up to today. Nineteenth-century mourning holds an iconic status within contemporary minds. The Victorians and mourning are often presented as synonymous in the cultural retrospective eye. Today, we have numerous photographs from the era of theatrical funeral processions with plumed horses, black lacquered hearse carriages, banner-holding mutes, and overflowing flower arrangements all comprising the slow, long parade through town to the cemetery that people would stop and line the streets to see. Due to the tiered progression of regimented socially appropriate mourning dress customs, from 'deep mourning' to 'half-mourning', museums now house the copious ornate mourning ephemera of fans, jet jewellery, post-mortem photography, and black-bordered

handkerchiefs, to name but a fraction of these items.⁴ All of this, to the contemporary eye, can appear fetishistic. I challenge this perception. I offer the inverse perspective that the Victorians did not have a ‘cult’ of the dead, but rather it is the contemporary mindset that is the ‘phobic’ of the dead.

At the end of the Victorian era entered an age of ever-growing death denial throughout the beginning of the twentieth-century, brought on by the two-pronged forces of advancement in medical science and a societal decline in religion. Throughout the first few decades of the twentieth-century, the general turn in society was to no longer feel comfortable with death as merely a ‘passing on’, or another phase. Rapid medical advancements fought back disease and prolonged life. At the rate of scientific progression at the beginning of the twentieth-century, if the trajectory were to have continued, it seemed to suggest people might not have to die at all. Victorian views on the cycle of life and the processing of grief began to be seen as unnecessarily maudlin – and dubbed the ‘Cult of the Dead’. Historian Joanna Ebenstein was director of the Morbid Anatomy Museum in Brooklyn, New York (until its closure in 2016) and an activist in the Death Positive movement. She asks us:

Why is it morbid to think about death? People argue all the time about what makes us ‘human’ as opposed to ‘animals’, but the one distinction I think that has not broken down is that human beings are uniquely aware that they are going to die. And the fact that we’re not supposed to think about it or talk about it with any kind of dignified discourse I find really perverse. (Ebenstein 2012.)

⁴This research encompasses lower, middle, and upper class funerary ritual, however not that of the lowest impoverished classes, who would be interred in ‘pauper’ or ‘common’ graves. Even a lower class family would further impoverish themselves to put on as lavish a funeral display and mourning adornment as they could stretch to afford, as having a pauper’s funeral and not embodying ritualised mourning etiquette would be an unacceptable embarrassment to the deceased’s family in the Victorian era. As such, only those of the bottom economic strata, either those without families, or victims of the high death rates in the slums and workhouses, would be conscripted to common graves. My research focuses on the funerary rituals and statuary housed in Victorian garden cemeteries. While there are copious common graves in Abney Park cemetery, their revolving nature of multiple use and lack of attending ritual creates a very different angle of inquiry that does not fall within the purview of this research and is deserving of a thesis in its own right.

This observation is the basis for what, of late, could be seen in certain circles as a resurgence, or neo-renaissance, in death acceptance. From Ebenstein's museum that explored the intersection of death, art, and oddities in New York City, to The Order of the Good Death (that started in Los Angeles and has since gone international), which is a consortium of death industry professionals, academics, artists, and armchair philosophers who ask these questions: Why is an experience so universal considered in today's Western culture the last taboo? How can we crack through this fear into acceptance?

According to their ethos, by accepting the inevitability of our death, and the eventual death of everyone who we love, we are being more honest about the way we live life. Confronting these questions is not an obsession with the macabre or a wish to die - it is the opposite of this: boldly staring death in the face, holding these moments of life while we can, and living without fear. The Death Positive ideology is about embracing life, not living a circumscribed life cowering from death. In contemporary Anglo-American society, we have distanced ourselves further and further from the processes of death. My assertion is that this distancing is the source of this fear: when we became the 'Phobic of the Dead'.

With the advent of embalming at the beginning of the twentieth-century, the bereaved began having their loved ones prepared for burial at funeral homes, as opposed to being washed and dressed and laid out at home. Instead, the deceased would be taken off premises rather quickly and the rest of the care of the corpse would be handled by professionals, with the final presentation of the deceased to their living loved ones the result of chemicals, plastic facial scaffolding, and cosmetics - all of this lending the appearance of 'sleep' and distancing the family from the realities of putrefaction.

In his paper "Ghost Babies", post-mortem photography historian Mark Dery (2011) noted that, in the nineteenth-century, families prepared their own dead for burial by laying the body on a board and washing and dressing it for the wake, which was

traditionally held in the front parlour of the family home. By the first decade of the twentieth-century, however, death was disappearing from everyday life, swept aside in the cultural housecleaning called modernism.

In Geoffrey Gorer's seminal mid-twentieth-century study on death denial, "The Pornography of Death", he posits the reason for the taboo nature of death discussion (in daily life, or in art) is its removal from our personal experience:

In the 20th century [...] there seems to have been an unremarked shift in prudery; whereas copulation has become more and more 'mentionable', particularly in the Anglo Saxon societies, death has become more and more 'unmentionable' as a natural process. I cannot recollect a novel or play of the last twenty years or so which has a 'deathbed scene' in it [...] this topic was a set piece for most of the eminent Victorian and Edwardian writers. [...] One of the reasons, I imagine, for this plethora of death-bed scenes, apart from their intrinsic emotional and religious content, was that it was one of the relatively few experiences that an author could be fairly sure would have been shared by the vast majority of his readers. (Gorer 1955, 50.)

This is echoed by Caitlin Doughty⁵ in her memoir on her time working in a crematorium, *Smoke Gets in Your Eyes*.

If decomposing bodies have disappeared from culture (which they have), but those same decomposing bodies are needed to alleviate the fear of death (which they are), what happens to a culture where all decomposition is removed? We don't need to hypothesise: We live in just such a culture. A culture of death denial. (Doughty 2015, 165.)

⁵ Mortician and death industry veteran Caitlin Doughty is owner of Undertaking LA, Death Positivity activist, and founding member of The Order of the Good Death.

The general consensus through my research, and empirical observation, has been that we are, indeed, in an era of the ‘Phobic of the Dead’.

In Philip Mellor’s paper “Death in High Modernity: The Contemporary Presence and Absence of Death” (1993), he grounds the basis of our modern practices of banishing death from view in an avoidance of existential chaos. Referencing Anthony Giddens’ views on where humans gain feelings of ontological security, Mellor asserts that these feelings find their emotional and cognitive anchors in a “practical consciousness of the meaningfulness of our day-to-day actions. This meaningfulness, however, is always shadowed by the threat of disorder or chaos.” (Mellor 1993, 12.) He goes on to link to Søren Kierkegaard’s concept of ‘dread’ and Giddens’ assertion that humans face an ever-present danger of being overwhelmed by anxieties concerning the ultimate reality and meaningfulness of day-to-day life. Ernest Becker attributes this existential crisis as that which foregrounds humans’ denial of death in his (appropriately titled) work *The Denial of Death*:

Man is literally split in two: he has an awareness of his own splendid uniqueness in that he sticks out of nature with a towering majesty, and yet he goes back into the ground a few feet in order blindly and dumbly to rot and disappear forever. It is a terrifying dilemma to be in and to have to live with. [...] It is only if you let the full weight of this paradox sink down on your mind and feeling that you can realise what an impossible situation it is for an animal to be in. I believe that those who speculate that a full apprehension of man’s condition would drive him insane are right, quite literally right. [...] Pascal’s chilling reflection: ‘Men are so necessarily mad that not to be mad would amount to another form of madness.’ (Becker 1973, 26-27.)

Referencing Erich Fromm, Becker wonders why most people do not become insane “in the face of the existential contradiction between a symbolic self, that seems to give man infinite worth in a timeless scheme of things, and a body that is worth about 98¢.

How to reconcile the two?” (Becker 1993, 27–28.) This tension between our daily constructed realities and the dread of the grand existential question is something our complex societies (mostly) successfully help us to navigate (or avoid) through distraction. Mellor asserts that society strives to keep this dread at bay by ‘bracketing’ out of everyday life those questions that might be raised about the social frameworks that contain human existence. As humans, we have developed complex societies that occupy our minds with day-to-day tasks, and religious or spiritual belief systems that occupy our thoughts otherwise. These multilayered buffers keep most of the debilitating existential thoughts from slipping society into chaos.

However, the social ‘bracketing’, as Mellor terms it, process is not always successful. Death is a potent challenge to this bracketing process. Confronting one’s own death, or the death of others, creates a fracture in the normal daily processes of life. As society has progressed, death has become a less frequent occurrence in our lives, due to medical advancement, and has further been closed off from view and from embodiment by the rise throughout the twentieth century in hospitals and care homes as the site of death. This makes death, when encountered in contemporary Anglo-American culture, all the more poignant for its perceived rarity. These encounters break the bereaved person involved out of his or her day-to-day systems of meaning, raising questions of the reality of the social frameworks in which they participate, “shattering their ontological security”, as Mellor describes it.

Death is therefore *always* a problem for *all* societies, since every social system must in some ways accept death, because human beings inevitably die, but at the same time social systems must to a certain extent deny death to allow people to go on in day-to-day life with some sense of commitment. (Mellor 1993, 13.)

For an increasingly secular contemporary society, much of the denial of death stems from a fear of the unknown. Without the comforts of religion as a bulwark against existential crises, and with societies increasingly fracturing – with the current trends towards frequent moves of house and of children leaving their town or even their country of origin – there is a separateness experienced between individuals in many communities. Added to the individual stress that accompanies these community structures beginning to disperse, there is the secular fear of being forgotten, that is added to the spiritual fear of annihilation.

My audio walk ‘Thoughts on Mourning’ addresses these themes in the space of a garden cemetery to emphasize the Victorian approach to this fear of annihilation – creating a peaceful space for remembrance through the longevity of stone and beauty of gardens. With the fracturing of societies, many of these mourning ‘hubs’ no longer offer the same sense of community and communal grief that they once did. As Sarah Rutherford (2008) notes in her study of Victorian garden cemeteries:

Interest in Victorian cemeteries waned in the twentieth century as mortality became more remote from everyday life. They have become consistently underrated for their visual and architectural qualities and contribution to the quality of life. Fortunately, interest is growing again, prompted by thriving studies in family history, by the threats from a recurring acute need for more burial space, and by an appreciation of their value as cultural landscapes and ornamental open spaces. (Rutherford 2008, 6–7.)

While this is good news for the taphophile, saving garden cemeteries for ‘ornamental’ or historical preservation reasons does not address the personal need people have for these spaces. Cemeteries serve a vital purpose in bereavement, however the communities who use them are dispersing. There is a need for the reintroduction of

death into our community discourses. The necessity of societal scaffolding of ritual and mourning practices in human cultures throughout the ages seems quite clear.

In Hallam and Hockey's study (2001) on the role of material culture in mourning practices, they have noted the disappearance of the body in modern experiences of death and mourning ritual. "At the time of death, and for many also the time leading up to it, embodied persons disappear from view, their relationships with other non-dying persons in greater society, outside of the cloistered realm of the hospital or care home, come under threat and their influence may cease." (Hallam and Hockey 2001, 4.)

Hallam and Hockey found that when individuals need to confront intangible themes, recourse to metaphor has provided a means by which these themes are made accessible:

Recent studies have stated that the use of metaphor is essential if memories are to be grasped. Similarly death, as a field of experience that cannot be 'known' in a direct sense, has been elaborated extensively through metaphors and cultural representations. Here we can note that metaphor is, at its simplest, a way of proceeding from the known to the unknown. (Hallam and Hockey 2001, 23.)

The softening effects and distance offered by metaphor presents a somewhat more manageable pathway for the bereaved to comprehend the incomprehensible, and to face the overwhelming emotion of grief and strenuous personal processes of confronting the unknown. Some denial of death is necessary to prevent full existential meltdown. We could not do our laundry or go to the bank if every moment was weighed down with the knowledge that we're going to die, and the attending questions of whether or not we will continue to exist after this inevitability. However, shutting out these musings completely, cutting ourselves off from our dead and living in a sterilised

death-free society, has meant that, in our modern whitewashed Western efficiency, we have erased death from public view; and, therefore, through foreignisation, increased our fear of death, not lessened it.

While the outsourcing of death can be seen to be part of a larger cultural progression towards civilised cleanliness throughout the twentieth-century, there is a psychological component to performing these practices by the bereaved that is mostly not addressed by Western mainstream contemporary death ritual practices.

In Jane Littlewood's paper "The Denial of Death and Rites of Passage in Contemporary Societies" (1993), she explores two questions related to the sociology of death, dying, and bereavement. The first question relates to the denial, and associated medicalisation, of our understanding of death-related issues. She argues that this process is relatively recent and has resulted in the removal of death and dying from the community and to its relocation in the hospital or similar institution. The second question relates to the role that rituals play in contemporary society. Littlewood argues that death-related rituals are still widely performed, but have been removed from the community and relocated into the personal realm of private grief. Quoting Ariès, she says:

The relative of the cremated person rejects the physical reality of the site, its association with the body, which inspires distaste, and the public character of the cemetery. But he accepts absolutely the personal and private nature of regret. For the cult of the tomb he has substituted the cult of memory in the home. (Littlewood 1993, 69.)

This echoes Caitlin Doughty's observations that during her time as a crematorium worker in California during the early 2000s, only rarely would family members attend a cremation; and of those who did, even fewer still wanted to be involved in the process logistically, by pushing the button on the cremator, for example.

Littlewood references Gorer and Peter Marris, flipping common perceptions on their head regarding Victorian mourning from a ‘cult’ to a ‘golden age’:

Gorer’s (1965) work has been extremely influential in portraying the Victorian era as a ‘golden age’ for grief. Marris (1986) continues this tradition in the following vein: ‘Traditionally, full mourning in England would begin with the shuttering of the house and the hanging of black crepe while the dead person was laid out in his or her old home. [...] When the period of mourning is over the family can take up the thread of daily life without guilt because the customs of society make this a duty’. (Littlewood 1993, 77–78.)

This highlights the paradox inherent in what we have termed the morbid ‘celebration’ or ‘cult’ of the dead in the Victorian era. These regulated customs were not in place to keep the mourner in mourning for perpetuity. The Victorians may have mourned extravagantly, but they mourned within a prescribed timeframe – and then stopped mourning. This system was not a life sentence of grief. It was, instead, the very system that helped them to move through clear societal pathways *out* of mourning. Anglo-American contemporary secular bereaved are mostly left to craft their own way through the mourning process, largely within a society that advocates the confining of grief to private space. The bereaved may not have a notion of when to try to move beyond their deep grief or, perhaps, due to keeping grief private and not shared outwardly in clothing and through community ritual, they may not be able to do so at all. These private and hidden mourning processes could further entrench and prolong grief for the individual, despite outward appearances to the contrary. As Hallam and Hockey point out:

[The Victorian] time of mourning was marked through the wearing of public and private costume, which was coded to convey the social status and rank of the bereaved. Here there was a transfer of emphasis

from the body of the deceased to the social body of those in mourning. By this stage in the death ritual the natural body was virtually forgotten and culture's concern was to support the accumulation of meanings attributed to the social body. Thus the 'natural' time of death conveyed through the decaying body was displaced by the social time of mourning registered through the living body, its attire and adornment. (Hallam & Hockey 2001, 69.)

This transfer of focus from the physical dead loved one, to the conceptual living ritual helped ease the focus from putrefaction and despair, to community, shared grief burdens, and pleasant reflections of the deceased. These processes are action-based and optimistic. The motivation for the Victorian mode of mourning does not show itself to be one of stagnation, but of transition.

There appears to be a general consensus in the area that the rituals of the past must be helpful to people who have been bereaved, but it remains undemonstrated exactly how such rituals might be rehabilitated in order to fit contemporary, complex, and secular societies. (Littlewood 1993, 78.)

Littlewood wrote the above rather despondent query in 1993; since then, contemporary Anglo-American society has undergone a quiet death acceptance revolution, where a secular response to death does appear to have found its avenue. In 1993, global communication was not what it is today; and with the advent of the internet (and all the associated social media avenues it has afforded) people are finding new forms of communication regarding death and community-building between people interested in these topics. From informal Death Cafe meet-ups (where strangers come together to drink tea, eat cake, and discuss death), to organised conferences in museums and universities, and lecture series in repurposed cemetery chapels, the Death Positive community has co-opted, in a way, a mode of ritualising these topics

that is a mash-up of the nineteenth century literary salon with the academic symposium structure. The communities that form in and around these events lead to offshoots of other secular activities, such as cemetery visits and trade shows, like the annual Ideal Death Show, where visitors who are in the death industry, academia, or merely curious, can learn about eco-funerals, shroud wrapping, and enjoy talks on wide variety of subjects surrounding death.

Allowing the trappings of death, and the professionals who work in the industry, to become tactile, immediate and conversational, lifts the mystique that usually surrounds coffins, urns, and private rituals, and brings them out into the open to be picked up and discussed. Stories of funerals and ritual are shared over drinks and accepting the naturalness of death becomes easier through these practices.

I have aimed through my ‘Thoughts on Mourning’ audio walk to create an avenue for visitors to Abney Park Cemetery to encounter these themes and hopefully look a death and mourning in a new way. My research into death denial showed me a void in acceptance and a need for people to have a space to think on these issues. My walk aims to offer a private, independent, personal space for visitors to listen and think on these themes through a walking meditation. In the following section, I unpack this process of crafting a Death Positive audio walking practice in the garden cemetery.

Photo 1. Egyptian Gates main entrance to Abney Park Cemetery. Photo: Romany Reagan, 2015

Walking in a Garden Cemetery: The Aesthetics of Mourning

A cemetery can and should, by the exercise of art, be made as beautiful as possible.

- H. E. Milner, *The Art and Practice of Landscape Gardening*, 1890

The Victorian garden cemetery was developed as an artistic creation. The architects and landscapers worked together through symbolism of mourning trees, shrubs, and flowers, along with stonework, to create beautiful havens of remembrance. At its zenith, Abney Park cemetery eclipsed Kew Gardens with over 2,500 varieties of shrubs and

trees, and over 1,000 species of rose bushes. (Arnold 2007, 153.)

My walking practice through Abney Park cemetery is a layer of artistic creation over the original Victorian artistry that created it. Although now self-seeded and overgrown, the main original layout, and a few of the original species of trees and plants still exist.⁶

Photo 2. Abney Park today is a nature reserve woodland, but some of the original layout can still be seen. Photo: Romany Reagan, 2015.

⁶ A variety of 177-year-old veteran trees from the original arboretum are still standing and alive today. My audio walk 'Woodland Networks' explores these specimens. <https://abneyrambles.com/2017/07/07/audio-walk-abney-rambles-woodland-networks/>

This anachronistic experience through the temporal shifts of trees and stone gives a glimpse of the beauty that the original designers of Abney Park were creating. The garden cemetery is a quintessentially Victorian construct, when viewed within the context of their views on mourning ritual: that of a society who brought structure and beauty to loss and made space for this style of mourning through the structure and beauty of their cemeteries.

The Victorian era is distinctive from the preceding and following eras in many unique ways. However, perhaps the most iconic attribute of the era is its perceived preoccupation with death and mourning. The evolution of this sensibility has its roots in a few factors. The Romantic period of painting and literature of the late eighteenth century grew into the subgenre of gothic literature and sublime painting of the nineteenth century. This aesthetic in art progressed into the 'real' world in the form of landscape and garden planning in the theme of an 'Arcadia', which brought funerary thoughts of memorial into the garden. This had a direct knock-on effect of bringing the garden Arcadia aesthetic into the cemetery – a previously cramped and odiferous place – to instead create a pleasant environ for mourning and reflection. A memorial in a garden would not only evoke memories of the departed within a comfortable and pleasing setting, but ideas of Arcadia as well: most importantly, all references to the horrors of decay, bones, decomposition, and the dank, unwholesome graveyard were banished. Graves in beautiful landscapes, surrounded by honeysuckle, willows, and creeping ivies, were places where the living could linger over picnics and remember their dead in a way that almost suggested their continuing presence. Here was the peaceful, beautiful ideal, a place fit for reflection and memories, where death was 'civilised'. Images of the tomb were brought into the garden, and the garden was brought into the tomb: the concept of the 'garden cemetery' was born.

The garden cemetery movement began in France with Bernardin de Saint-Pierre. However, pinpointing the originator of this aesthetic is problematic. A profoundly delayed bouncing of ideas between Britain and France took place at the time: the

Arcadian garden originated in Britain in the late eighteenth century, which then inspired continental visitors to take these ideas back home. However, it was in France that de Saint-Pierre presented the plans for a Parisian garden cemetery in 1784 - however, the French government would not act on these proposals to found Père-Lachaise Cemetery until 20 years later, in 1804. The famous garden cemeteries of Victorian Britain were inspired by Père-Lachaise Cemetery; however, they were not begun until 30 years later - all of which was originally inspired by British ideas cultivated some 50 years previously. (Curl 2000.) Nonetheless, it took the glamour and fame of Père-Lachaise to give the aesthetic traction.

Père-Lachaise was the prototypical nineteenth-century funerary garden, and soon became world-famous. It was visited by many people interested in the problems of burying the dead in a civilised fashion, and its influence was enormous throughout Europe and America. Nothing less than a revolution occurred, and Père-Lachaise became the powerful exemplar of an entirely new culture of nineteenth-century death that transformed the disposal of corpses in many countries thereafter. (Stevens Curl 2000, 25.)

The Victorian 'Cult of the Dead' was not only housed in cemeteries, tombstones, and monuments. Expressions of social position and status could be infused into everything from hearses, mourning cards, and dress, down to coffin plates and handles. These traces are found among the faded, colourless leaves of wreaths long collapsed to dust. In the catacombs of Kensal Green Cemetery in London today, you can still see the scaffolding of Victorian wreaths placed against the coffins. Crumbling bits cling to these cages as a last vestige of the flowers once laid there. These artefacts have been left untouched, their placement frozen in time, left to crumble exactly where they were originally arranged.

Photo 3. Kensal Green Cemetery catacombs. Photo: Romany Reagan, 2008.

Other than grave flowers in catacombs, many commonplace mourning articles have survived intact: various small portraits, mounted mourning cards, linen handkerchiefs with black borders, mourning fans of black silk, and various items of mourning dress. One thing intrinsic to the mourning culture of this era is how objects could embody emotion. Not having the plethora of life traces that we now possess of passed loved ones (photos, videos, etcetera), items such as hair jewellery were a way to keep the lost loved one close, and the wearing of special garments broadcast your grief to the world more powerfully than a post on social media. Contemporary commentary that post-mortem photography or mourning hair art is ‘morbid’ or ‘grotesque’ is looking at these items from the myopic lens of the present day. Contemporary societies in the developed world capture memories and totems with offhand ease. I believe we are perhaps too quick to condemn the Victorians for using what they had available at the time for remembrance – and many of these items are very touching and beautiful.

Photo 3.5. Victorian mourning hair art shadow box, American c1840, from Reagan's private collection. Photo: Romany Reagan, 2017.

However, outside of a museum collections, the most impressive legacy of the beauty of Victorian mourning are the garden cemeteries.

Photo 4. Abney centre chapel in partially ruinous state at the beginning of renovation. Photo: Romany Reagan, 2015.

Photo 5. Abney centre chapel in partially ruinous state. Photo: Romany Reagan, 2015.

Crafting an Audio Walking Practice in a Victorian Garden Cemetery

When taking the listening walker through Abney Park cemetery, and around the centre chapel ruin⁷, I offer a quote about garden cemeteries and invite the listening walker to consider modern mourning in relation to the garden cemetery aesthetic:

⁷ ‘Thoughts on Mourning’ was recorded in 2015 when the centre chapel was in ruin, it has since then been partially renovated.

‘The cemetery is an open space among the ruins, covered in Winter with violets and daisies. It might make one in love with death, to think that one should be buried in so sweet a place.’ Percy Shelley 1821. That quote reminds me of Abney. How beautiful and private death seems here. Instead of the sweeping flat lawn and endless tract-home stones of so many modern places of internment, here in this garden cemetery there are enclaves, spaces for privacy and reflection. Spaces for death to retain some of the romance and beauty that make mourning a bit more bearable.⁸

Enjoyment of these garden cemeteries was not relegated to only mourners. Beautiful monuments erected by the upper and middle classes to reflect their wealth and good taste when death visited the family added to the beauty of the landscaping. The locations of the ‘Magnificent Seven’⁹ placed them all fairly equidistant from London City centre, which proved a magnet for city dwellers, and the cemeteries became destinations for respectable weekend outings. Indeed, these were one of the very few places where widows and single ladies might visit unaccompanied. There could even be matrimonial possibilities. (Turpin and Knight 2011.)

I crafted the structure and layout of ‘Thoughts on Mourning’ to capture the essence of a stroll through a garden cemetery. Although my theme is one of reflection rather than socialising, I wished to illustrate the beauty of these cemeteries that would draw people to them for such purposes. I began crafting the audio walk by collecting various thoughts and stories from early nineteenth-century to present day. I then wove them together in a meditative arc, beginning with my personal reflections on the nineteenth-century perspective on death, the thoughts of William Godwin, and a line of poetry by

⁸ Reagan, Romany, ‘Thoughts on Mourning’ audio walk.

⁹ Up until the mid-19th century, London’s dead were buried in small parish churchyards, which quickly became dangerously overcrowded. In the first 50 years of the 19th century the population of London more than doubled from 1 million to 2.3 million. Overcrowded graveyards led to doubling up of grave use, resulting in shallow graves, where corpses could be pushed to the surface by shifting earth and animal interference, giving way to abhorrent smells and contamination of local water. In 1832 Parliament passed a bill encouraging the establishment of private cemeteries outside London. Over the next decade seven cemeteries were established, now known colloquially as the ‘Magnificent Seven’.

Percy Shelley. After this, I let the music that I chose¹⁰ for the meditative backdrop of the walk come to the fore, as the listening walker is asked to sit on a bench and observe a rather unusual horizontal line of cramped-in gravestones just across the path from where they sit. This is the first meditative prompt. After this, the listening walker is guided to continue past the statue of Isaac Watts, with a short selection of his history and connection to the woodland when it was Abney Manor, before becoming Abney Park cemetery, and then onto the centre chapel ruin, where I share contemporary reflections on today's attitudes by Mark Dery and thoughts from the Death Positive community.

Photo 6. Betsi Cadwaladr's gravestone and memorial bench. Photo: Romany Reagan, 2015.

After walking a ways deeper through the cemetery, I follow up these scene-setting musings with the story of the Welsh nurse Betsi Cadwaladr, who is buried in Abney Park. Betsi has been called 'the forgotten Florence Nightingale'. She was born in 1789

¹⁰ All of the music that I edited and spliced together throughout 'Thoughts on Mourning' was used with permission by The Black Heart Procession, with the exception of the full unedited song at the end of the walk, while the listening walker is prompted to find their own way out of Abney Park, to the accompaniment of 'Dance While the Sky Crashes Down', used with permission by Jason Webley.

near Bala, north Wales. She was one of 16 children and her mother died when she was only five years old. Betsi found employment locally as a maid where she learned housework, to speak English, and to play the triple harp. She was not happy there, though, and at age of 14 she escaped through a bedroom window using tied sheets, and left Bala. From there, she then travelled to Liverpool where she entered into domestic service. Later, she returned to Wales, but then quickly fled again, this time to avoid marriage, opting instead to live with her sister in London. In London, she first encountered the theatre, which became a great interest to her. In 1820, aged 31, she again returned to Bala - which by then she considered to be quite 'dull', so she ran off again, this time to become a maid to a ship's captain and travelled for many years, visiting South America, Africa, and Australia. At times she performed Shakespeare on board the ship. Despite her stubbornness and independence, Betsi herself claimed that in the course of her travels she was proposed to by over 20 men.

After acquiring nursing training, and at the age of 65, she joined the military nursing service with the intention of working in the Crimea, despite the attempts of her sister Bridget to dissuade her. Florence Nightingale, who came from a privileged background, did not want the Welsh working-class Betsi to go, saying that if Betsi went to the Crimea it would be against her will, and that Betsi would have to be made over to another superintendent. Betsi responded, "Do you think I am a dog or an animal to make me over? I have a will of my own."

Conditions in the Crimea eventually took their toll on Betsi's health, and she returned to Britain in 1855, a year before the war ended, suffering from cholera and dysentery. She lived in London, again at her sister's house, during which time she wrote her autobiography. She died in 1860, five years after her return, and was buried in a pauper's common grave with four others in Abney Park cemetery. In 2012, the Royal College of Nursing and the Welsh health board that shares Betsi's name installed the bench and headstone to mark Betsi's final resting place and share her story with visitors to the cemetery.

There are a few aspects of Betsi's story that I felt made her important to include in my audio walk. First, hers is a fascinating story to tell, one that spans love, adventure, war, sacrifice, and bravery; but, also, it is the story of a woman initially conscripted to an unmarked grave. Her story accomplishes a couple things for my narrative: it humanises what could otherwise be seen as a rather theoretical or dusty reflection on what has the potential to be - and arguably should be - an emotion-filled and intimate space: the space of the garden cemetery. It also brings to our attention the importance of memorial. If Betsi's grave were to have remained unmarked, her story would fade into history and only be accessible to those actively researching it. Without the intervention of the Royal College of Nursing and the Welsh health board, her story would be lost to all but those who searched for her in archives. With the placement of her gravestone, and the addition of a carved stone bench, visitors to Abney Park Cemetery can sit for awhile and read a bit about Betsi, this woman that perhaps they had never heard of before, and engage with her sliver of history.

Her posthumous memorial journey is an example that illustrates the importance of marked history, and supports my audio walks in their aim to offer a variety of ways of engaging with cemeteries. Cemeteries are not only for private grief; they are also spatial libraries that house our societal narratives, which makes them key heritage sites. As the listening walker continues down the path away from Betsi's grave, I offer this thought to accompany them:

Stories like Betsi's exemplify the meaning of cemeteries for me. They underscore the importance of cemeteries as a space to house memory. Not only our memories of loved ones, but cultural memory. Cemeteries weave the disparate threads of our various lives between strangers and across time, into a tapestry we can all share and read. To spend time in a cemetery space is to be a part of a temporal fabric, and to feel a continuity through the ages. No matter your religious or

secular affiliations, or lack thereof, there is something of importance here. A cemetery is not only a spiritual space, it is a time capsule.¹¹

After Betsi's story, the listening walker continues on a winding path through some of the more narrow and overgrown parts of Abney Park. Here, I again let the music come to the fore, allowing the listening walker mental space for his or her own reflections and time to look around at the various gravestones and foliage, absorbing the atmosphere of what he or she is seeing, underlain by the mood I've created through the music of the Black Heart Procession.

From here, I then read a twentieth-century passage on grief from a memoir, followed by a Victorian perspective. I allow the music to lead the audio once again, until we come to the end of the walk, at the Isaac Watts memorial stone that lies in the far northeast corner of Abney Park. Here, I conclude the audio walk how it began, with my personal reflections. This time, instead of focusing on nineteenth-century mourning, I address the cemetery space as it is today, and the importance cemeteries hold for our communities and what thoughts and reflections they inspire. I then leave the listening walker to find his or her own way out of the cemetery, set to an irreverent and upbeat contemporary song about death.

I crafted the end of the audio walk to be as waking from a dream. The music throughout the entire walk has been very sombre and reflective, and I have built in sections for the listening walker to get lost in his or her own thoughts. I did not want the end of the audio walk to be a sharp division between a meditative walking reverie to suddenly an abrupt exit at one of the cemetery gates. I wanted to allow the listening walker space to come back to the present, to come out of the meditation, and perhaps as well to shake off some darker thoughts that may have come upon them during the course of the walk. As he or she exists, walking through the overgrown woodland, I hope the walk has given the visitor a new appreciation for the love and care that went

¹¹ Reagan, Romany, 'Thoughts on Mourning' audio walk.

into crafting Victorian garden cemeteries, and what place they can hopefully hold in our future communities.

Victorian Mourning Ritual in the Twenty-First Century

A key component in the Death Positive movement is a re-embodiment of the mourning process. Bringing the bereaved into tactile contact with the deceased, and into the process of creating their own mourning ritual, harkens back to the Victorian practice of these processes being taken care of by the family at home. What was once seen as archaic and morbid (the washing, dressing, and laying out of the corpse in the front parlour of the home all performed by the family) is today being seen as a helpful psychological tool for the bereaved to process their loss. Removing the sequestration of the dead body from loved ones and the re-embodiment of mourning ritual is bringing us closer to the Victorian way of processing grief and is advocated by practitioners in today's Death Positive movement.

Louise Winter, funeral celebrant, co-founder, and funeral director of Poetic Endings, and Anna Lyons, death doula and PSHE teacher¹², both of whom are co-founders of 'Life. Death. Whatever.'¹³ are activists in the Death Positive community, however they prefer the term 'Death Awareness'. They've found through their work as celebrant and death doula that people within contemporary Western society, by and large, are not having important end-of-life conversations due to the process of modern sequestration and outsourcing of the death process to professional third parties. As Lyons has found in her work as a death doula, people do not take necessary steps towards making end-of-life plans. And studies show that people are not having these end-of-life conversations. According to a 2012 report by the Dying Matters Coalition, part of the

¹² Teacher in Personal, Social, Health and Economic education.

¹³ Life. Death. Whatever. is a blog, annual events series, and "an initiative to redesign the dialogue around death and dying, to open it up and to find new approaches to this important subject". <http://www.lifedeathwhatever.com/about/>

National Council for Palliative Care (NCPC), 73% of UK respondents said they were “very comfortable” discussing death, but only 13% of those respondents had actually written a will or taken steps towards planning their end care. (Shucksmith, Carlebach and Whittaker 2012.) Even with the advent of death awareness groups, and a slowly growing cultural shift towards a desire for a ‘good death’, there is still a barrier towards taking definitive death preparation actions, which is apparent in even the self-professed “very comfortable”.

At the beginning of the twentieth-century, it was common for people to die at home. But, as the century progressed, the rate of home deaths fell while the rate of hospital deaths increased. According to a 2013 Public Health England report, while 67% of respondents stated they would prefer to die at home, with only 7% stating they would prefer to die in hospital, the vast majority of deaths (approximately 90%) occur in hospital, irrespective of the dying person’s wishes regarding the matter.¹⁴ Lyons has found, in her experience, that hospital death is not a ‘good death’.

Hospitals are not a good place to die. They don’t have the time. Unless you are on a very specific ward where people do die, and are expected to die, people go into hospitals for curative purposes, they go in to come out. And even though that is not the case, many times, even though many people do die, they haven’t addressed that. They don’t have the staffing levels.¹⁵

There appears to be a disconnect between what people assume, or hope, will happen to them when they die, versus the reality of this experience - for the dying person, as well as for the bereaved who are left behind. And this sequestering away of our dead and dying is largely what makes these conversations so foreign to contemporary

¹⁴ See the report “What we know now 2013. New information collated by the National End of Life Care Intelligence Network” http://www.endoflifecare-intelligence.org.uk/resources/publications/what_we_know_now_2013.

¹⁵ Telephone interview with Anna Lyons, October 18, 2017.

communities, and through foreignisation, thus more intimidating to discuss. Winter has found that the processes of body removal in elderly care homes is very regimented and death is kept well-hidden. Care homes do not like exposing the residents to death. If someone dies in a care home, Winter and her team have to go out late at night in collect the body, and remove them very subtly out the back and not use the main entrances. “They just want the dead person out of there with as little fanfare as possible. Actually, death *is* a taboo in care homes.”¹⁶ This attitude makes death shameful, something to be hidden. Nothing could be further from the reverence shown for the deceased person by laying out in the front parlour. This form of sequestration of death from residents of nursing homes treats death as something shameful and infantilises elderly dying persons as not capable of handling the concept of death, even as they approach the process imminently themselves.

The Death Positive community has seen a wave of activism in the past decade combatting these toxic views. Demystification of the death process begins with open communication and talking. And talking is what people want to do – they sign up in sell-out numbers to do so. The Death Positive movement offers a platform for these conversations, whether that be a Death Cafe table, a conference podium, or a blog. As of 2017, there have been over 5,000 Death Cafes hosted internationally, The Order of the Good Death has just hosted their seventh annual Death Salon. The wide variety of blogs, books, and conferences on this subject proves that, while there may not yet be a sociological study on the effectiveness of these movements, they are very popular, across countries, genders, and cultural backgrounds.

Opening up these conversations to approach end-of-life without denial, offering personalised, bespoke ritual services, including body preparation, shroud-wrapping, coffin decoration, home funerals, and many other embodied practices of mourning ritual, are bringing the death process back into the hands of loved ones, and empowering the bereaved with choices and agency that was mostly lost in the twentieth

¹⁶ Telephone interview with Louise Winter, October 23, 2017.

century. The twenty-first century approach to death ritual is bringing our contemporary society back to an embodied Victorian way of mourning and interaction with the dead body – or at the very least offering the opportunity to do so, by making intimacy with our dead loved ones culturally acceptable again.

Conclusion

In this paper, I have explored the development of twentieth-century death denial and how I have crafted an audio walking practice within a Victorian garden cemetery with the aim to offer visitors a space to meditate on these themes. ‘Thoughts on Mourning’ hopefully shares new perspectives and opens a door to a conversation into how we can re-engage with these practices today. Through an analysis of Anglo-American mourning practices from the Victorian era, through the twentieth century, to today, I have presented a picture of the values and rituals associated with the Victorian ‘Cult of the Dead’ as a juxtaposition against the contemporary ‘Phobic of the Dead’. These concepts, of bringing an intimacy with the processes of death back into the processes of mourning, are the groundwork on which I built the premise of ‘Thoughts on Mourning’: that Victorian mourning practices help with the grief process to a greater degree than contemporary death practices of commercialisation, outsourcing, and sequestering of death away from loved ones into an institutional setting. My audio walking practice aims to not only offer an invitation to see the Victorian garden cemetery perhaps in a new way, but to use the mode of walking, and intimate interaction with the space, to present views of death positivity.

The Death Positive movement has been somewhat misunderstood in certain circles, sparking even confrontation and social media trolling by some people who view the Death Positive community as a group who look forward to death and wish for people to die. As this is the diametric opposite of what the community stands for – embracing life – it seemed that an invitation into the ethos of this caring and empathetic

community might serve as an educational tool without being ‘preachy’ or aggressive towards those who oppose death positivity, or who are put off by the straightforward approach towards death, dying, and end-of-life care of death awareness community. The sometimes surprisingly caustic reception of Death Positive activists online, to me shows a level of emotional investment that is perhaps more rooted in fear than anger. By crafting a welcoming, disembodied audio experience - to literally ‘walk’ a visitor through the themes of death positivity - I have aimed to offer a gentle hand into our ideology, which will hopefully engage more people than a mutually defensive debate on social media.

Research has shown that shutting out thoughts of mortality completely, cutting ourselves off from our dead, and living in a sterilised death-free society, has meant that we have erased death from public view; and, therefore, through foreignisation, increased our fear of death, not lessened it. There appears to be a disconnect between what people assume, or hope, will happen to them when they die, versus the reality of this experience - for the dying person, as well as for the bereaved who are left behind.

Setting my audio walking practice in a Victorian garden cemetery offers a visual reminder of how death was approached in the Victorian era and adds a multisensory aspect to the audio when embodied as a walk. My research into death denial showed me a void in acceptance and a need for people to have a space to think on these issues. My audio walk aims to offer a private, independent, personal space for visitors to listen and think on death through a walking meditation. The independent experience I hope will soften some fear-based misunderstandings to manifest instead into fruitful community discussion. The arcadian environs of Abney Park present an opportunity for a walking practice that addresses these emotionally charged themes in a setting where death contemplation is softened by beauty - just as the Victorians intended.

Bibliographical note

Romany Reagan is a final-year PhD candidate at Royal Holloway, University of London. Through the medium of an audio walking practice, her thesis explores the multiple layers of disparate heritages that coexist within Abney Park cemetery in North London. Areas of research encompass: psychogeography, mourning practices, 'The Good Death', anachronistic space, heterotopias, nonhuman networks, gothic sensibility, liminal spaces, the uncanny, and the Victorian 'Cult of the Dead'. Her walk "Crossing Paths/Different Worlds in Abney Park Cemetery" was published in *Ways to Wander* (Triarchy Press, 2015). Her site-based play *Borderland* will be produced in Abney Park Cemetery in Autumn 2019. Contact Romany.Reagan.2012@live.rhul.ac.uk.

Website: <https://abneyrambles.com/>

Twitter: @msromany; @abneyrambles.

References

Arnold, Catharine. *Necropolis: London & its Dead*. London: Simon & Schuster, 2007.

Becker, Ernest. *The Denial of Death*. London: Souvenir Press, 1973.

Dery, Mark. "Ghost Babies." Accessed December 14, 2017. <http://boingboing.net/2011/03/25/ghost-babies.html>

Doughty, Caitlin. *Smoke Gets in Your Eyes: and Other Lessons From the Crematorium*. New York: W.W. Norton & Company, 2015.

Ebenstein, Joanna. "Morbid Anatomy." Interview by Ronni Thomas. *The Midnight Archive*. "Morbid Anatomy." Episode 6. Directed by Robert Carnevale. The Midnight Archive, YouTube channel hosted by Ronni Thomas, July 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=TfKXIMk6cAI>

Gorer, Geoffrey. "The Pornography of Death." *Encounter* 5, no. 4 (1955): 49-52.

Hallam, Elizabeth and Jenny Hockey. *Death, Memory and Material Culture*. Oxford: Berg, 2001.

Littlewood, Jane. "The Denial of Death and Rites of Passage in Contemporary Societies." In *The Sociology of Death: Theory, Culture, Practice*, edited by David Clark, 69-84. Cambridge: Blackwell, 1993.

Mellor, Philip A. "Death in High Modernity: The Contemporary Presence and Absence of Death." In *The Sociology of Death: Theory, Culture, Practice*, edited by David Clark, 11-30. Cambridge: Blackwell, 1993.

National End of Life Care Intelligence Network (NEoLCIN). *What we Know Now 2013. New Information Collated by the National End of Life Care Intelligence Network*. London: Public Health England, 2013. Accessed December 14, 2017. http://www.endoflifecare-intelligence.org.uk/resources/publications/what_we_know_now_2013

Rutherford, Sarah. *The Victorian Cemetery*. Oxford: Shire Publications, 2008.

Shucksmith, Janet, Sarit Carlebach and Vicki Whittaker. "British Social Attitudes: Dying - Discussing and Planning for End of Life." NatCen Social Research, 2012. Accessed December 14, 2017. http://www.dyingmatters.org/sites/default/files/BSA30_Full_Report.pdf

Curl, James Stevens. *The Victorian Celebration of Death*. Stroud: Sutton Publishing, 2000.

Turpin, John and Derrick Knight. *The Magnificent Seven: London's First Landscaped Cemeteries*. Stroud: Amberley, 2011.

The Brief History of Russian Obituary

Kira Onipko

Saint Petersburg State University

Abstract

Up to the 1990s, the genre of the obituary was a wide-spread genre of printed media in Russia. From the beginning of the 19th century, the obituary suffered some significant changes and even served as an instrument in different social and political manipulations. Some modern Russian researchers consider that this genre is dying nowadays, but it is not entirely true. Presently, obituaries are still popular in periodicals of small Russian towns and regional centers as well as in designated magazines. This review is aimed at the short description of the history of Russian obituary and its contemporary state. The researcher focuses on the different manners of speaking about the subject of the obituary and his/her characteristics, and on the representation of his/her biography. For this purpose, it is very important to examine the social and historical context of each period when the obituaries have been created. It can be said that the writing of obituaries is a specific practice, the specific social action that puts the death of the most prominent or remarkable person into the public space. Any biographic text is a social utterance and a narrative, designed to conceptualize actual social processes for contemporaries.

In Russia, journalists mean by obituary a news article, devoted to a person who died recently and was a quite famous person in his lifetime. It is a news item, notifying a wide audience about his/her death. Also, we can mean by obituary a special kind of utterance, that along with other statements (such as death notices, condolences, funeral orations, memorial addresses etc.), practices, actions, and frames the death of one or another community member. As a result, death changes from the fact of an individual,

private life to the fact of a social life. Russian obituary has a two-century long history, and the present state of this genre is underpinned by its history. Examination of the obituaries through the ages is the main task in this article. An attempt will be made to study changes in Russian obituaries from the beginning of the 19th century to 2010s.

In Europe obituaries appeared well before than Russian ones. In England, they appeared in the middle of 18th century. According to Bridget Fowler the first modern obituaries in periodicals accompanied by brief biographies appeared in 1731, in the London-based *The Gentleman's Magazine*. It is interesting to note, that initially the eighteenth century net of prominent persons, mentioned in death announcements, was unusually wide, "including in one issue an astronomer, a well-known widow, a man with thousands of descendents, a 'wild man' who lived by poaching, and John Wesley". (Fowler 2007, 4.) Later, in the first half of the 18th century, the obituaries became linked to class; they were devoted to noblemen and aristocrats and took a highly conventional and formulaic form. (Ibid., 5-6.) In Germany the first obituaries appeared at the end of 17th century. As distinct from British obituaries, German ones were class-oriented and hierarchized texts right from the beginning. (Dirschauer 2012, 12-13.)

In Russia, obituaries appeared in the early 19th century on the back of social and cultural changes, prepared with the efforts of Peter the Great (1672-1725, reigned 1682-1725), and general ideas of the age of Enlightenment, complete with Masonic aesthetics and humanist ideals of sentimentalism. The Russian educated audience was ready for objective acceptance of death, which was perceived inherent with one's life journey and evaluated according to lifetime achievements of the deceased. The ideas of service and posthumous fame became essential in Russian obituaries of the 19th century. The most important subjects, that determined the horizon of readers' expectations, were connection between body and soul, death and immortality (Bogdanov 2005, 79.) As prominent Russian literary scholar, semiotician, and cultural historian Yuri Lotman noticed, all of these thoughts and intentions had never before

been focused on in life, on the ideas of immortality of the soul. (Lotman 1994, 211.) The ideas of sentimentalism influenced the development of this genre too. At this particular time, those genres came to the forefront, which allowed the most diverse description of the look and character of their subjects. There was an increasing interest in the individual person, the ‘inner man’.

Russian obituaries of the beginning of the 19th century were devoted to members of royal family, eminent warlords and noblemen. The first Russian obituaries were dedicated to two major literary figures - Ippolit Bogdanovich and Alexander Radishchev. (Reytblat 2014, 196; Kuzovkina 2004, 276.) Both authors were civil servants; however, Radishchev was also known as a social critic, who was arrested and exiled to Siberia (the Irkutsk Region) until 1797 under Catherine the Great (1729–1796, reigned 1762–1796) because of the publication of his *Journey from St. Petersburg to Moscow* (1790) where he criticized the socioeconomic conditions in Russia.

On the one hand, the personage of an obituary was determined as an important, famous, distinguished person by the mere fact of its publication. On the other hand, editorial staff tried to form and define social ranking and preferable life script with the publication of one or another obituary. Apparently, that is exactly why the obituary of Bogdanovich, whose poetry was highly appreciated by exalted patrons (including Catherine the Great), was published in the major liberal Russian magazine of the 19th century *The Herald of Europe (Vestnik Evropy)* by its main editor, prominent Russian writer, and historian Nikolay Karamzin. By comparison, the obituary of Radishchev was issued in the small-circulation almanac *The Scroll of the Muses (Svitok Muz)* by his close associate, Russian writer, translator, and educator Ivan Born. Consequently, obituaries of the first third of the 19th century reflected the clash of interests of the state and private publishers on the field of the forming social hierarchies, values and attitudes by publishing texts, dedicated to strictly defined people.

Nevertheless, the period from the second third of the 19th century to the first decade of the 20th century was marked by the real high noon of the genre of the obituary in Russia. As a result, there were tens of thousands of obituaries published, of different people of various occupations and social positions. We can say that the obituaries in some way represented a certain biographical catalogue of this period. It is interesting to note that active publication of obituaries was initiated and maintained by the government. During the reign of Nicholas the First (1796-1855, reigned 1825-1855), it was decreed that every province (*guberniya*) of the Russian Empire had to have their own newspaper (*gubernskiye vedomosti*) where the column with obituaries for the most prominent people of the province was obligatory. Later, every eparchy had to have its own bulletin (*yeparhial'nyye vedomosti*) too where it was possible to find the obituaries for the priesthood, philanthropists and the teachers of parochial schools.

The 20th century imported fundamental changes into the discursive practice, content, and structure of obituaries. Certainly, it was linked to the development of the Soviet Union and formation of the new political language and new communicative conventions and practices. Numerous meetings and conferences, political leaflets and posters influenced everyday life language. As a consequence, people got used to parroting the words, statements, set expressions, and collocations of the party elite. The political establishment dictated a certain manner of collective speaking (Selishchev 1928, 27). At the same time, the important part was not the word sense, but the collective reproduction of these words, the collective discursive practices. The utterances lost their nominative function but acquired a performative one (Bogdanov2008, 303).

There are not many papers devoted to the Soviet obituary description, but there is a research article by Jeffrey Brooks who has examined how the media designed the image of the 'new' Soviet citizens and which metaphors, meanings, and notions stepped forward for this purpose. His research is based on the obituaries from a newspaper

called *Pravda* (“the truth”), the official newspaper of the Communist Party of the Soviet Union from the 1920s.

According to Brooks, the notion of service stayed the main concept of the Soviet obituaries, but it was service determined with the notion of devotion (*predannost'*) to the revolution, the working class, the ideas of socialism, the party, Motherland etc. The personage of obituary had to refuse of home, family and private life for the good of the country. The family metaphors were replaced with the military metaphors, the comparison of party members to soldiers in an army. The personage of the Soviet obituary had no business with personal biography as distinct from the personage of pre-revolutionary one:

‘Comrade Nesterenko has no personal biography and no personal needs’ [...] (15 March 1925). [...] ‘Comrade Frunze did not know any personal life, he strove with all his force toward the social ideals of socialism’ (3 November 1925). (Brooks 1992, 33.)

‘The advance of the Germans and fear of Polish retribution compelled comrade Sechko to leave his family to the mercy of fate and to flee to Bortisovskii uezd, where he was able to establish himself as a teacher’ [...] (28 April 1923). (Brooks 1992, 35.)

As noted by Russian researcher Marina Balina, the Soviet obituary leaves no room for private, subjective statements; it presents to us a person who does not have anything “for himself”. Such treatment demands laconic and measured discourse, which concentrates on service to the cause. (Balina 2002, 244-245.)

Some of the Soviet obituaries could take up three pages in a newspaper but gave no direct or relevant information about the deceased. Long obituaries and numerous photos from the place of the burial were the important part of the Soviet funeral ceremony of high-level officials. However, every period of the Soviet era had its own ideal of the person, which was represented in the obituaries. According to a paper by

Russian researcher Galina Orlova (2009), during the Stalin era it was possible to find the ideas of patriotism in the characteristics of the deceased in *Pravda* because this period was remarkable for the fight against the cosmopolitanism (“She was a staunch patriot of her Motherland, a devoted daughter of Lenin-Stalin’s party”, *Pravda*, 12 May 1948).

The Khrushchev period was notable for its humanistic universalism, which was reflected in the obituaries too: “He was an engineer enamored with technics, however, he was well-versed in painting too” (*Pravda*, 26 April 1967). The idea of the miscellaneous, all-round person was one of the central ideas of the so called Khrushchev Thaw (*khrushchovskaya оттепель*), which was marked by relative openness and cultural liberalization, scientific and technical progress and interest in art.

As noted by Galina Orlova, during the Soviet era, obituaries were primarily focused on the working career of the decedent. The description of his or her moral virtues was non-mandatory, but sometimes it could finish the life overview. Political and psychological qualities were summarized and generalized into a short list without any examples or comments. By doing so, an image of a ‘perfect person’ was created. This figure represented a set of attributes and characteristics, which depersonalized the deceased and referred to him/her as a certain social type. (Orlova 2009.)

During the period of stagnation of Brezhnev’s administration, the Soviet obituary became a very conventional genre with formalized set of clichés. In the early 1980’s, a famous Russian poet, author and artist, conceptualist Dmitri Prigov (he was a dissident during the Soviet era) created a poetry collection named *Sovetskiye Teksty* (“the Soviet texts”, 1980) where he issued four obituaries for Alexander Pushkin, Mikhail Lermontov, Leo Tolstoy and Fyodor Dostoyevsky in the manner of the typical Brezhnev period obituaries. In these texts, we can see with half an eye some disparity between the real figure of the writer and the language, which is used to tell about him. Of course, on the one hand, this technique deconstructs the image of the ‘great Russian

novelist', but on the other hand, it represents the context of this period that depersonalizes and devalues anyone.

The Central Committee of the CPSU¹, the Supreme Soviet of the USSR, and the Soviet government report with deep sorrow that in 1881 the famous author Dostoyevsky Fyodor Mikhailovich died.

Commitment to principle, sense of responsibility, exacting attitude to oneself and others always distinguished Comrade Dostoyevsky F.M. In all the posts where he was sent he showed unselfish devotion to the task, entrusted to him, military courage and heroism, high qualities of a patriot, a citizen, and a poet.

He will forever remain in the hearts of friends and those, who knew him closely, as an acrimonious and suspicious person, endowed with a severe disease and the recollection of the years of imprisonment.

The name of Dostoyevsky will always live in the memory of the people as a god-seeker and fideist. (Prigov 1997.)

In spite of the fact that Russian obituary discourse was highly modified after Perestroika, Russian obituary writers have been affected by the Soviet speech practice. In modern Russia, the obituarists partly carry on the Soviet tradition of obituary creation. As in the Soviet times, they focus primarily on the social relevance of the decedent and his/her working career. All the same, they pay attention to his or her moral virtues and family life: sometimes obituaries turn into intimate memoirs.

Nowadays obituaries are widespread in the periodicals of small Russian towns and regional centers as well as in designated magazines, but not in major titles. In Russia, the obituary can be topical only within the bounds of a determinate community. The presence in a space where everybody knows each other, allows an obituary to be presented to the relevant community where a considerable number of its members are expected to know the deceased. It is probable that obituaries still exist in modern

¹ The Communist Party of the Soviet Union.

Russia because there is an audience, ready to perceive them. An obituary demonstrates a lacuna in an urban community system, formed after the death of one of the community members. At the same time, obituaries confirm the existence of the firmly established social order.

My own Ph.D. study of contemporary obituaries is based on obituaries collected in the town of Pushkin², in the Leningrad (St. Petersburg) region, from the local newspaper *Tsarskoselskaya Gazeta* (“the Newspaper of Tsar’s Village”). I have collected almost 250 obituaries over a period of 16 years (2000–2016). For this reason, I will keep in mind my own research data when I speak about the present-day obituaries.

Modern Russian obituaries are published on the last pages of a newspaper next to the advertisement paragraphs. There is no specialized page for obituaries in Russian newspapers. However, sometimes the obituaries for prominent, honored persons can be issued on the fifth, third or even on the second page, but never on the first one. It is remarkable that it was possible to find the obituaries or death notices on the front-page in the newspapers of pre-revolutionary Russia (in other words, before 1917). During the Soviet era, the previously mentioned newspaper *Pravda* featured on the first page the obituaries for Lenin, Stalin or Brezhnev. Also, the obituaries were published over 3–9 days after the death of their subjects.

As is customary, Russian death notices are published within a black frame. Also, Russian obituaries use photographs of the decedent, not always, but quite often. In some of them, we can find funeral ceremony-related information. For example, we can know the time and place of the burial or commemoration meeting. Usually the obituaries are not very long, about 150 words.

Often obituaries include the following elements in Russian obituary: the main stages of the deceased person’s life, his/her basic professional merits, his/her relationships with

² Pushkin is a municipal town in Pushkinsky District of St. Petersburg, located about 20 kilometers south of St. Petersburg with the population near 93 thousand people. Mainly, Pushkin is famous for its State Museum-Reserve ‘Tsarskoye Selo’, a palace and park ensemble of 18th–19th centuries, built as a royal residence.

other people and their acknowledgments, mention of his/her family life, a positive estimate of his/her personality and moral virtues. Some obituaries look like quite intimate memoirs about the decedent and inform us of his customs and hobbies, containing quotations from the deceased and even his/her poems, a typical obituary looks like this:

Galina Viktorovna Semyonova

On March 8, 2014, Galina Viktorovna Semyonova suddenly passed away.

Galina Viktorovna dedicated all her life to the protection of historical and cultural monuments.

In 1971, she worked at the Archive of the Main Office of Culture at the State Museum of the History of Leningrad. Since 1981 - at the State Inspectorate for the Protection of Monuments, subsequently modified into the Committee of State Control, Use and Protection of Monuments of History and Culture.

Since February 2010, Galina Viktorovna was a Senior Researcher at the State Museum-Reserve 'Tsarskoye Selo'. Being a specialist with her own scientific interests, Galina Viktorovna was actively involved in the work of the Museum-Reserve, sought and found answers to many questions that arose during the restoration of palaces and pavilions, developed relevant to the museum themes, and repeatedly took part in scientific conferences. Studying the Alexander Palace played a key role in her research. These studies are a great contribution to the history of a unique monument.

A thoughtful professional, a person of encyclopedic knowledge, Galina Viktorovna was the most well-known researcher of Tsarskoye Selo, the author of books and numerous articles. The intelligence, kindness, delicacy of Galina Viktorovna, her ability to approach everything carefully and thoroughly are present in the mind of those who had the luck to work with her.

We are saddened by this premature loss. It is a great loss for the academic potential of our museum. We extend sincere condolences to the family and friends.

The staff of the State Museum 'Tsarskoye Selo'.
(27 March 2014)

We see that professional achievements (and therefore, professional qualities) turn out to be the central characteristics here, as though swallowing up the individual. In addition, we can notice that the obituary is due to the staff of the State Museum '*Tsarskoye Selo*'. It is a customary practice for Russian obituaries: the obituary is an institutional genre in Russia.

Thus, every period of history and development in Russia offers insights into newspaper obituary. For example, death within the framework of Soviet discourse became not just a public phenomenon, but also an area for manipulation in various social games. The figure of the subject of the obituary was subjected to extreme depersonalization and schematization of the image, which corresponded to the setting of this or that period of the existence of the Soviet state.

Present-day Russian obituaries concentrate on social relevance and activity of the deceased. Much attention is given to characteristics, which could help a person to communicate and work effectively with other people. Besides, in Russia, an obituary is an institutional phenomenon so it focuses primarily on the working career of the decedent. To my mind, here we deal with the Soviet obituary tradition.

In spite of the fact that the obituarist usually focuses on the life acts of a concrete person and presents them as something special, prominent, unique, at the same time, the writer describes the life of the decedent in a standard way and emphasizes those essential facts that occur in everyone's life. An apparently individual obituary continues to be conventional. As noted by Russian modern researcher Dmitri Kalugin, readers get an idea of society and current events and processes there through these biographic texts. These kinds of texts uncover the structure of a social field and the rules of behavior for its agents as well as a socially approved mechanism of their representation. (Kalugin 2015, 12-13.)

In my opinion, it is important to note that when we talk about our deceased associates and colleagues, we talk about the living too, we talk about ourselves, we imagine what

we would like other people to have, what is important and valuable in life, and what we have lost with the death of a certain person.

Biographical note

Kira Onipko is a postgraduate student in the Philological Department of Saint Petersburg State University (Russia). Currently, she is working on her Ph.D. thesis. Her study focuses on the speech genres in the funeral tradition of the modern city. Her research interests include cultural anthropology, Russian literature, folklore, death studies, narration of day-to-day life, and biographic narratives. Contact kirin.klik@gmail.com

References

Balina, Marina R. "Kakoj-to neproyavlennij zhanr: memuary v literature sotsrealizma." [Some Neuter Genre: a Memoir in the Literature of Social Realism] In *Sovetskoe bogatstvo: statyi o culture, literature i kino* [Soviet Wealth: Articles for Literature, Culture, and Cinematography], edited by Marina Balina, Evgeniy Dobrenko, and Julia Murashova, 241-258. Saint Petersburg: Akademicheskij proekt, 2002.

Bogdanov, Konstantin A. *Vrachi, pacienty, chitateli: Patograficheskiye teksty russkoj kultury XVIII-XIX vekov*. [Doctors, Patients, Readers: The Pathological Texts of Russian Culture of the XVIII-XIX Centuries] Moscow: O.G.I., 2005.

Bogdanov, Konstantin A. "Ritorika rituala. Sovetskij sotsiolekt v yetnolingvisticheskom osveshchenii." [Rhetoric of the Ritual. The Soviet Sociolect in the Ethnolinguistic Lighting] *Antropologicheskij Forum* 8 (2008): 300-337.

Brooks, Jeffrey. "Revolutionary Lives: Public Identities in Pravda During the 1920s." In *New Directions in Soviet History*, edited by Stephen White, 27-40. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Dirschauer, Klaus. "Die Ursprünge der Todesanzeige." *Bestattungskultur* 64 (2012): 10-12.

Fowler, Briget. *The Obituary as Collective Memory*. New York: Routledge, 2007.

Kalugin, Dmitry Ja. *Proza zhizni: Russkiye biografii v XVIII-XIX vv.* [The Prose of Life: Russian Biographies in the XVIII-XIX Centuries] Saint Petersburg: The European University at St. Petersburg Publ., 2015.

Kuzovkina, Tatyana D. “Nekrolog Bulgarina Zhukovskomu.” [The Obituary from Bulgarin for Zhukovsky]. In *Pushkinskiye chteniya v Tartu 3: Materialy Mezhdunarodnoj nauchnoj konferentsii, posvyashchenoj 220-letiyu V.A. Zhukovskogo i 200-letiyu F.I. Tyutcheva* [Pushkin Readings in Tartu 3: Proceedings of the International Scientific Conference on the 220th Anniversary of V.A. Zhukovsky and the 200th Anniversary of F.I. Tyutchev], edited by L. Kiselyova, 276–293. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.

Lotman, Yuri M. *Besedy o russkoj kul'ture. Byt i traditsii russkogo dvoryanstva (XVIII- nachala XIX vekov).* [Conversations about Russian culture. Life and traditions of the Russian Nobility (XVIII- Early XIX Centuries)] Saint Petersburg: Iskusstvo-SPb, 1994.

Orlova, Galina A. “Biografiya (pri)smerti: zametki o sovetskom politicheskom nekrologe.” [Biography of (Close to) Death: Notes About the Soviet Political Obituary] *Neprikosnovenniy zapas* 2 (2009). Accessed August 20, 2017. <http://magazines.russ.ru/nz/2009/2/or11-pr.html>.

Prigov, Dmitry A. *Sovetskiye Teksty.* [The Soviet Texts] Saint Petersburg: Ivan Limbakh Publishing House, 1997. Accessed August 20, 2017. http://www.kulichki.com/moshkow/akm/txt/prigov/sovetskie_teksty-3.html#nekrologi.

Reytblat, Abraham. “Nekrolog kak biograficheskiy zhanr.” [The Obituary as a Biographical Genre] In *Pisat poperyok: Statyi po biografike, sotsiologii i istorii literatury* [Writing Across: Articles for Biographics, Sociology, and Literary History], 195–202. Moscow: New Literary Observer, 2014.

Selishchev, Afanasy M. *Yazyk revolyutsionnoj epohi. Iz nablyudenij za russkim yazykom poslednih let (1917-1926).* [Language of the Revolutionary Era. From Observations On the Russian Language of Recent Years (1917–1926)] Moscow: Rabotnik Prosveshchiya, 1928.

To Hell and Back - A Dangerous Memoir

David Feinstein

Samuel Bercholz, *A Guided Tour of Hell: A Graphic Memoir*.
Shambhala Publications, Boulder (CO), 2016. 160 pp.

Samuel Bercholz, who founded Shambhala Publications and served as its editor-in-chief for 35 years, is a highly respected Buddhist scholar and meditation teacher. His *Guided Tour of Hell* is a scouting report about the realm Hamlet could not pierce, “the undiscovered country from whose bourn no traveler returns.” Near-death experiences – hundreds of thousand have been reported, often after cardiac arrests – arguably provide a glimpse into that hitherto undiscovered country. *A Guided Tour of Hell* is one such portrayal. I believe it to be sincere, painstakingly written, and presented with class and dignity. Meanwhile, the author’s accomplishments are not only extensive, they are admirable, having literally brought volumes and volumes of sacred wisdom into the culture after founding Shambhala Publications. His path has also been enviable, having intensively studied with or edited the works of some of the world’s most prominent spiritual teachers.

So why are you about to read a brutal review? It is because I believe the book is dangerous. To be clear, I’m not advocating for a rosy view of the afterlife, though most of the near-death experiences that have been reported are unexpected, unscripted, and overwhelmingly positive. These stories bring comfort, offering support for a worldview that death – despite the struggle and suffering that are part of life – brings a direct

encounter with forces of immeasurable good and compassion, a heartening perspective about all of creation, and a reunion with those we have loved. However, not all dispatches from the other side are so reassuring. Hell-like accounts not only exist, they have probably been under-reported, with some estimates being that they comprise up to 20 percent of near-death experiences. Having found solace in the heaven-like versions, I have wondered how to integrate the distressing accounts.

The most famous classic rendition of a journey through the landscapes of hell is, of course, Dante's *Inferno*, from his *Divine Comedy*. Like Dante, Bercholz was also ushered by a wise guide, and the text of both accounts is illustrated with powerful images. Where Dante's work is an allegorical poem, however, Bercholz offers a memoir, a report of a vivid inner journey that at the time seemed abundantly real. Unlike Dante, who is guided by a mortal, the ancient Roman poet Virgil, Bercholz' guide is the "Buddha of Hell," which first appeared as a "genderless body of light," providing comfort, commentary, and compassion. Where the *Inferno* was completed in 1320 within a medieval Christian framework, Bercholz 2016 piece draws its implications from Buddhist teachings. Both authors have a highly personal message for anyone who will listen. Dante's is about morality and salvation; Bercholz' is ultimately about consciousness and liberation.

Upon learning that one with the stature and background of Bercholz returned from the other side with a harrowing story, it felt like required reading. It seemed it would shed light on one of the most fundamental questions for humans, a question sometimes attributed to Einstein: "Is God kind?" Is the universe ultimately safe? Is there are a higher, benevolent purpose for our suffering? How could a world where all who live must feed on the lives of others be the product of a compassionate designer? Yet out of the swamps, our earliest ancestors ultimately evolved to produce the wonders of science, the beauty of art, and the creations of Mozart and Shakespeare.

If we are likely to face more – and more terrible – suffering on the other side, Einstein’s hope for a universe that is ultimately “kind” are dashed. The prospects are worse than those offered by a purely materialistic worldview where death is the ultimate *end* of life, where purpose and meaning are the illusions of a brain chemistry that creates the ephemeral experience of consciousness. Nihilistic materialism becomes the more comforting worldview, and if you can’t buy it – that death is the end of all forms of consciousness – there would be much to fear in the hereafter.

Bercholz’ book addresses these high stakes questions. He provides a vivid account of a tour through hell, guided by a “luminous presence . . . imbued with kindness.” The territory is, nonetheless, terrifying, and his visit to it is characterized as involving “almost inconceivable agony and suffering.” The landscape itself is eerie: “screams were heard everywhere . . . I was overwhelmed by the sheer numbers.” And it is not only the profoundly evil who wind up suffering these horrific punishments. There may be some sense of justice in reading, as we do in this account, that suicide bombers and other mass killers are trapped in these realms, experiencing the agony of those they have murdered, among other diabolically creative torments. But committing egregious acts is not the only path into this hell. One victim was “a modern man educated in science” who “was convinced that human life was simply a collection of chemical and electrical responses.” His comeupance was to be “entrenched in the hot hells for what in earthly times would be hundreds of thousands or even millions of years.” Others had simply lived tortured lives, such as a woman who “turned to drugs and alcohol to soothe and numb herself,” and in the drug-infested world she inhabited, was brutally murdered: “The inner battle that was in her mind at the moment of death was her nonstop ticket to the hell realm.”

The prospects of becoming trapped in Bercholz’ vision of hell seem eerily open to all. While framed as a cautionary tale, “certainly not meant to frighten anyone,” those of us whose lives are not as saintly as the universe might require may not receive his account with such equanimity. The vision we are provided is quite palpable in both the

narrative and in Pema Namdol Thaye's artistic rendition of Bercholz' journey. This specificity is, in my estimation, where the project jumped onto a perilous track. While providing appropriate disclaimers about the experience being outside the realms of ordinary time and space, the account itself is vivid and concrete. Hell is portrayed as having two terrifying realms, the "hot hells" and the "cold hells," with an entry point where the two intersect.

My objection to the book's approach is not in reporting a treacherous near-death experience. It is in using Bercholz' authority while overstating the case, as will be analyzed below. The result leads to a vision that can induce unnecessary fear and even have a "post-hypnotic" suggestive effect when a person is in a vulnerable state. Set and setting are precursors for any altered state of consciousness. Christians often see Christ when having a near-death experience and Buddhists often see the Buddha. This is not to say that traveling outside the body can't open one to realms that are profound and that expand our understanding of reality. But along with providing an account of that "reality" comes a certain responsibility, particularly when delivered in graphic verbal and visual detail by one of moral and intellectual authority, which Bercholz has duly earned.

So what of the "reality" portrayed in *A Guided Tour of Hell*? On first reading, I was more terrified by the scouting report than capable of receiving the lessons the author intended, which are essentially the tenets of Buddhism, the framework from which Bercholz interprets his experience. But then I remembered from the book's introduction what was happening to Bercholz' body while he was experiencing the "hot hells" and the "cold hells" he encountered on the other side. Days before his near-death experience, he returned from sextuple coronary bypass surgery, at age 60, into a waking hell. He recalls, "Panic overpowers me and I'm being suffocated [by 'a tube pushed deep into my throat and neck down to my lungs'] and want to scream out but can't." In the following days "my personal pain is quite intense" and at one point he passes out from a severe blood infection. He wakes "with a start, my body burning like

a wooden stove . . . with no relief” even after having been placed “in a bed of ice.” His “blood pressure plunges to nothing” and he realizes “that I am dying.” This is the state of his body when his consciousness “descends into the depths of earth and space simultaneously,” the start of his tour of the hot and cold hells.

The state of the body influences the state of the mind. Upon encountering Marley’s ghost, Ebenezer Scrooge argues: “You may be an undigested bit of beef, a blot of mustard, a crumb of cheese, a fragment of underdone potato.” Altered states of consciousness are particularly responsive to intrusive bodily sensations. Bercholz’ account starts to lose its “what’s-on-the-other-side” veracity when the parallels between his bodily state and his vision are considered. While the argument could be made that the spirit has left the body during near-death experiences and is no longer dependent on the brain, some research suggests that brain activity increases dramatically after the heart stops, even with no oxygen flowing to the brain. This is the period during which near-death experiences occur. And even if the state of the body is independent of near-death experiences, the brain is very involved in their recollection and interpretation. Beyond that, imagination and fear can combine to mercilessly elaborate upon any unpleasant sensations, amplifying them from unpleasant to excruciating. Consider Bercholz’ renditions of the hot hell and the cold hell, respectively:

Hot Hell (recall that his body was “burning like a wooden stove... with no relief”): “Intensely seething with unbearable heat... the skin burns, but it does not burn away; it remains to be burned again and again. The pain of burning... continues for centuries upon centuries, yet one never gets used to it.” Those caught in this furnace “experienced that their flesh burned, their bones melted, and their blood curdled and turned into steam. The sensations were excruciating... But there was no relief. No passing out. No death. Just baking. Frying. Boiling.” “The utter distress and despair is monumental.” Not only were flames and unbearable heat everywhere, other tortures were found in the various realms of the hot hells. In one, the sense of smell “was heightened ten-thousandfold and the taste buds one-hundred-thousandfold,”

immeasurably intensifying their experiences. “They were always on the verge of drowning and wanted to cry for help, but their mouths were always full of excrement – and regardless, there was no help to be had” (recall Bercholz’ post-surgery sense of being suffocated and wanting to scream out but being unable).

Cold Hell (his body had also been placed in a “bed of ice”): In contrast to the *hot hells* are the *cold hells*, “lonely places of stark desolation” where

“perception shrinks into transfixion on the agonizing sores and blisters that appear when their naked skin cracks open due to the intensely cold winds. As each wound gathers the sole attention of the sufferer, it reproduces itself, creating a claustrophobia of recurring pain that jumps from one blister to the next, so that the blisters reproduce exponentially. This horror repeats itself in apparent perpetuity.”

My intent is not to challenge the validity of Bercholz’ report. I believe he has gone to great lengths to portray his near-death journey in a manner that gives the reader as close an approximation as he is able. I am, in fact, writing this only secondarily as a review of his book. Primarily, I am trying to expunge the images the book has put into my mind. If my consciousness one day moves into whatever realms succeed life on this planet, I do not want to carry and be drawn toward fearful images that may have been more a product of Bercholz’ tortured body than whatever nature has in store. While Bercholz’ sober reflections on his near-death experience constitute a story he would of course feel a need to tell, the book would serve its purpose far better were the author to have reflected on the parallels between his bodily state and his near-death experience and proceeded from there. As it is presented, and given the author’s authority, it generates in the reader a mindset that pulls one toward the very furnace Bercholz describes.

Biographical note

David Feinstein, Ph.D., a clinical psychologist, is co-author of *Rituals for Living and Dying* (Harpercollins 1990) and *The Energies of Love* (TarcherPerigee 2016). <https://www.innersource.net>.

Kuolemakonferenssien monialainen tulevaisuus

Ilona Pajari

Jyväskylän yliopisto

Kuolemantutkimuksen konferenssit, seminaarit ja symposiumit poikkeavat usein tavallisista tieteellisistä konferensseista. Aihe on yleisinhimillisesti koskettava, ja sen parissa toimii lukuisia eri ammattiryhmiä. Esimerkiksi joka toinen vuosi järjestettävässä Death, Dying and Disposal -konferenssissa mukana on aina muitakin kuin akateemisia tutkijoita. Kotimaisessa, jokavuotisessa Surukonferenssissa akateeminen ohjelma on vain osa konferenssia, kuoleman parissa muulla tavoin työskentelevien ja itse surun kokeneiden ollessa tärkeässä roolissa.

Iso-Britannian Winchesterissä järjestettiin vuoden 2017 heinäkuussa konferenssi Death and The Maiden, jonka tarkoituksena oli valottaa erityisesti naisten ja kuoleman suhdetta (<https://deathmaidenconference2017.wordpress.com/>). Konferenssissa tulkittiin jälleen kerran omalla tavallaan moniammatillisuutta ja -alaisuutta. Olen käsitellyt konferenssia kokonaisuutena blogissani (<https://avoimenmaan.wordpress.com/2017/07/31/death-and-the-maiden-university-of-winchester-21-24-7-2017/>). Tässä keskityn pohtimaan sitä, millaisia kuolemantutkimuksen tapahtumat voisivat olla, ja millaiset tapahtumat palvelevat eri alojen tarpeita parhaiten.

Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura ry:ssä monialaisuus on aina ollut johtava ajatus, ja jäsenistössä on jatkuvasti muitakin kuin akateemisia tutkijoita. Parhaiten yleisöä tuntuvat kuitenkin keräävän tilaisuudet, joissa pääpaino on tutkimuksen esittelyssä. Ammattitutkijoita on myös helpoin saada puhujiksi: seuran rajalliset

resurssit vaikuttavat siihen, miten voimme korvata esimerkiksi itsenäisen kirjoittajan ja esitelmöitsijän kuluja. Tutkijoilla on yleensä rahoitus muualta, joten aivan karun todellisuuden valossa, he tulevat halvemmiksi (vain akateemisissa tilaisuuksissa! Kaupalliset toimijat älkööt yrittäkö samaa). Samoin taiteen edustajilla on oikeus asialliseen korvaukseen, joten heidän paikalle saamisensa tekisi tilaisuuksista maksullisia, mikä karsisi osallistujamäärää.

Suuren yleisön kiinnostus tieteelliseen tietoon on tietysti ymmärrettävää. Kuolemasta puhutaan nykyään paljon – mikään tabu se ei ole. Ihmisillä on kuitenkin tarve käsitellä kuolemaa myös tiedolliselta kannalta ja ymmärtää sitä teoreettisempienkin käsitteiden valossa. Winchesterin Death and the Maiden -konferenssi yhdisti kuolemaa koskevan tiedon erilaiset tasot onnistuneesti, mutta mikä konferenssin ideoista toimisi meillä?

Konferenssin ohjelmaan kuuluivat muun muassa teatteriesitys, taidenäyttely, folkmusiikkikonsertti, dokumenttifilmit ja erilaiset kuolema-aiheiset työpajat. Nämä oli ripoteltu tieteellisten sessioiden ja keynote-puheenvuorojen lomaan, iltaohjelman lisäksi. Monissa tieteellisissä konferensseissa on konferenssia edeltävää ohjelmaa, sekä erillinen ”retkipäivä”, tai kaupunkikierroksia tehdään päiväohjelman päätteeksi. Winchesterissä tehtiin toisin, mikä sai kuivat akateemisetkin osallistumaan esimerkiksi neulahuovutukseen.

Olemme kaikki kiireisiä ihmisiä, joten olisi mahdollista kyseenalaistaa ihmisten ajan ”tuhlaaminen” muuhun. Kun ajatellaan konferenssin taustalla piillyttä teemaa eli kuolemamyynteisyyttä (*death positivity*), on myös tutkimuksellisesti tärkeää ymmärtää, mistä siinä on kyse ja miten sitä työstetään eri aloilla. Surukonferenssissa tämä on mahdollista, mutta työpajat tulevat usein nopeasti täyteen ja tieteelliset sessiot ovat niiden kanssa samaan aikaan. On siis valittava, ei yhdistettävä. Tämä on tietysti Surukonferenssin suuren osallistujamäärän vuoksi ymmärrettävää.

Miksi ihmisten sitten pitäisi askarrella kuolema-aiheisia esineitä, käydä taidenäyttelyssä tai kuunnella melko tuntematonta musiikkia? Erilaiset teatteriesitykset kuuluvat jo

ainakin Iso-Britanniassa kuolemakonferenssien perinteisiin illanviettotapoihin, sikäli kuin olen niistä pystynyt muodostamaan kuvan. Itse tekeminen ja sen myötä oman kuolemasuhteen työstäminen tuovat aiheen lähemmäs kuin yleisössä istuminen. Teoreettisten käsitteiden ja aineiston analyysin kanssa painiskelevan tutkijan on pakko välillä etäännyttää itsensä aiheesta; sen lähestyminen toisesta, viihdyttävästäkin näkökulmasta on joskus terveellistä.

Death and the Maiden -konferenssin työpajoissa teemana olivat nimenomaan naisten perinteiset kuolema-aiheiset käsityöt: vainajan hiuksista tehdyt korut (tuskin käytimme aitoa tavaraa), käärinliinan huovuttaminen, tai oman kuolema-aiheisen muotokuvan tekeminen toivat varhaisemman kuolemasuhteen lähelle. Kuolemaa ei ennen ainoastaan koettu eikä siitä vain puhuttu, vaan se merkitsi monia konkreettisia toimia. Suomessa työväenopistojen ruumisarkun tekemistä opettavat kurssit ovat esimerkki vastaavasta, mutta lyhyen konferenssin puitteissa arkku ei ehkä ehtisi valmistua. Kenties hautajaiskaramellityöpaja olisi hyvä vaihtoehto?

Todellinen monialaisuus on helpoimmin järjestettävissä silloin, kun taustalla on projekti, joka tuo yhteen esimerkiksi tutkijoita ja taitelijoita. Winchesterissä tutustuimme Dr. Christina Welchin johtamaan, myöhäiskeskiaikaisia hautamuistomerkkejä käsittelevään työryhmään, jonka muut jäsenet ovat Dr. Wendy Birch ja anatomiaan erikoistunut taiteilija Eleanor Crook. Kiinnostuksen kohteena on erityisesti *transi*-tyyppisten muistomerkkien ajankohtaan nähden huomattava anatominen tarkkuus. Projektissa ei ainoastaan tutkita olemassa olevia hautamuistomerkkejä, vaan Crook myös kaivertaa sellaisen puusta samalla tekniikalla kuin vuosisatoja sitten. Keskeneräinen työ oli myös esillä konferenssin aikana. Oleellinen osa projektin esittelyä oli tutustuminen Winchesterin katedraalissa kahteen vastaavaan *transi*-muistomerkkiin piispojen Richard Fox (k. 1528) ja Stephen Gardiner (k. 1555) haudoilla.

On aina hieman mautonta pohtia ihmisten rahoja, mutta potentiaalisen konferenssijärjestäjän ominaisuudessa sallin sen itselleni. Osa Death and the Maiden -konferenssin esiintyjistä joko asui Iso-Britanniassa, oli siellä tutkimusjaksolla, tai markkinoi julkaisemaansa teosta. Tästäkin huolimatta mukana oli paljon väkeä erityisesti Yhdysvalloista, eikä kaikkien kulujen kattamiseen liene riittänyt heidän tutkimusprojektinsa matkakassa, jos sitä kaikilla olikaan.

Silti konferenssia ei voi pitää kalliina: 300 puntaa sisälsi myös majoituksen kesäaikaan tyhjiään olleessa opiskelija-asuntolassa. Moni konferenssi ottaa lähes saman verran ja hotellin saa buukata itse, mahdollisesti ylisuureen ”alennettuun” konferenssihintaan. Epäilemättä talkootyöllä on osuutensa jokaisen konferenssin kulurakenteen hallinnassa. Ulkopuolisen rahoituksen saaminen on monesti tuurista kiinni. Yliopistoilla ei ainakaan Suomessa ole juuri resursseja konferenssien tukemiseen. Winchesterin konferenssin laajaa ohjelmatarjontaa voidaan pitää hämmentävänä saavutuksena, selittyi se millä taivahan ihmeellä hyvänsä.

Kuolemantutkimuksen ongelmana oli pitkään se, että sitä tehtiin periaatteessa paljon, mutta ihmiset puuhasivat omien tieteenalojensa kontekstissa, usein ainoana kuolemaa tutkivina. Viime vuosina tämä tilanne on helpottanut. On ollut ja on edelleen monia projekteja ja toimijoita, jotka tuovat kuolema-alan ihmisiä yhteen. SKTS lienee sekin tehnyt oman osansa asiassa. Voisiko seuraava askel olla se, että pääsemme entistä läheisempään yhteistyöhön kuolemaa tavalla tai toisella käsittelevien taitelijoiden ja käsityöläisten kanssa? Joitain projekteja on jo vireillä, ja toivon että niistä viriää entistä selvempi kuoleman monialaisen käsittelyn perinne.

Rahoitus on jatkuva ongelma: miten saada tilaisuuden osallistumismaksu niin alhaiseksi, että se tuo paikalle niitäkin, joiden työpaikka ei pysty osallistumaan kustannuksiin? ”Näkyvyyden” lupaaminen esimerkiksi taiteilijoille on jo alan sisäinen vitsi, joten rahaa tarvitaan hyvän tahdon lisäksi. Toisaalta osallistujien vakuuttaminen siitä, että viihteeltäkin vaikuttaviin ohjelmasisältöihin kannattaa tulla mukaan, on haaste.

Kuolemamyönteisyys tuntuu ainakin Winchesterin konferenssin valossa olevan, paitsi yhteiskunnallinen ilmiö, myös jonkinlainen kansanliike, jota Suomessa ei sellaisenaan ainakaan vielä tavata.

Yleisesti kyllä hyväksytään, että kuolemaa on syytä käsitellä, ja muulloinkin kuin oman tai läheisen kuoleman ollessa välittömästi läsnä. Siirtyminen abstraktista filosofoinnista ja psykologisesta kuoleman kohtaamisesta konkreettiseen tekemiseen olisi tärkeää. Kuolema-aiheisen esineistön valmistaminen on nykykulttuurissa siirtynyt useimmiten ammattilaisten tehtäväksi, mutta vaikkapa menneisyyden käsityöperinteeseen tutustuminen ei olisi pahitteeksi kenellekään meistä. Sen pohtiminen, miten juuri minä haluaisin koristella arkkuun tulevat vaatteeni tai millaisia mietelauseita liittäisin hautajaisissa annettaviin muistoesineisiin, tekisi asian läheisemmäksi, ehkä huumorinkin säestyksellä. Winchesterissäkin naurettiin paljon, siinä missä liikututtiin kuoleman äärellä.

Kirjoittaja

Ilona Pajari on vapaa tutkija ja sosiaalishistorian dosentti Jyväskylän yliopistossa. Hänen tutkimusaiheisiinsa kuuluvat suomalaisten hautajaisten historia, toisen maailmansodan aikainen sankarikuolemankulttuuri, suomalaiset hautausmaat sekä uskonnon hautajaiskulttuuri Suomessa.